

การศึกษาเรื่อง

วาทศาสตร์ (DIALECTICS)

จอร์จ โปลิแซร์

การศึกษาเรื่อง วิชาวิธี

(DIALECTICS)

จอร์จ โปลิแซร์

กลุ่มเพื่อนพ้องยุโรป แพล

บทที่หนึ่ง

ความนำ

1. ข้อพึงระวังก่อนศึกษาเรื่องวิชาวิธี

เมื่อมีการเอ่ยถึงวิชาวิธีหรือไดอาเล็กติก เรามักจะรู้สึกว่าเป็นเรื่อง ลึกลับและยุ่งยากซับซ้อน ผู้ที่ยังเข้าใจไม่ถูกต้องมักอธิบายกันไปผิด ๆ ถูก ๆ ทั้งนี้เป็นเรื่องน่าเสียดาย และเป็นผลให้มีการปฏิบัติผิดพลาด ซึ่งเราจำเป็นต้อง หลีกเลียงและพึงระวังมิให้เกิดขึ้น

ความหมายตามรากศัพท์ของคำ **วิชาวิธี (DIALECTICS)** คือ ศิลปะในการถกปัญหา ดังนั้น เราจึงมักได้ยินกล่าวถึงผู้ที่อภิปรายได้ยาว ๆ และเก่ง ๆ ว่า เป็นนักไดอาเล็กติก!

แต่ "วิชาวิธี" ที่เราศึกษาขณะนี้หาใช่ "วิชาวิธี" ตามความหมาย ดังเดิมดังกล่าวไม่ เพราะต่อมาคำนี้ได้มีความหมายเฉพาะในทางปรัชญา

วิภาชวิธีหรือไดอาเล็คติคในความหมายทางปรัชญาเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าใจได้ เพราะเป็นเรื่องที่แจ่มแจ้งและมีได้ลึกลับอะไรเลย แต่ว่ามันก็มีใช้ของง่ายเสียทีเดียว จะขออธิบายโดยยกตัวอย่างต่อไปนี้

ในบรรดางานที่ต้องใช้มือ งานบางอย่างก็ง่าย บางชนิดก็ยาก เช่น การต่อทึบหรือล้งสำหรับบรรจุเป็นงานที่ง่าย แต่การประกอบเครื่องรับวิทยุเป็นงานที่ต้องการความชำนาญและความประณีตคล่องแคล่ว

มือและนิ้วเป็นเครื่องมือในการทำงานของแต่ละคน ความคิดก็เป็นเครื่องมือในการทำงาน มือของเราไม่ใช่ว่าจะใช้ทำงานละเอียดประณีตได้เสมอไป สมองของคนเราก็เช่นกัน ตามประวัติการทำงานของมนุษยชาติ เริ่มแรกที่เด็วมนุษย์ทำเป็นแต่งงานหยาบ ๆ ต่อมาเมื่อวิทยาศาสตร์ก้าวหน้า มนุษย์จึงสามารถทำงานได้ละเอียดขึ้น ความคิดของมนุษย์ก็มีความเป็นมาเช่นเดียวกัน เมตาฟิสิกส์เป็นวิธีคิดต้น ๆ เปรียบได้กับ การตอกตะปูหรือการดิ่งลั่นชัก ส่วนวิภาชวิธีแตกต่างกับเมตาฟิสิกส์ เพราะวิภาชวิธีมีความประณีต ถูกต้อง และตรงกับความเป็นจริงมากกว่า เป็นวิธีคิดถูกต้องที่สุด ความคิดของคนเรามีวิวัฒนาการมาทำนองเดียวกับงานที่ใช้มือ คือ มีประวัติความเป็นมาที่เหมือนกัน ไม่มีอะไรลึกลับเลยเข้าใจได้ง่าย แต่ที่เราารู้สึกว่ายากก็เปรียบเสมือนว่าเราต่อทึบต่อล้งง่าย ๆ อยู่เป็นเวลา 25 ปี แล้วจู่ ๆ ก็มีคนให้เราไปประกอบเครื่องรับวิทยุโดยที่เราไม่เคยทำงานนี้มาก่อน แนนอนเราอ่อมประสบความยากลำบาก เพราะมือของเรางุ่มง่าม แต่เมื่อทำไปเรื่อย ๆ เราก็จะค่อย ๆ ทำได้คล่องขึ้นและในที่สุดก็สามารถประกอบเครื่องรับวิทยุได้ สิ่งที่คุณเสมือนยากแต่แรกก็จะกลายเป็นของง่ายได้ต่อมา

เราใช้วิธีคิดแบบเมตาฟิสิกส์มาตลอดจนสมองหนักและทึบ เราจึงต้องพยายามที่จะฝึกการใช้ความคิดที่คล่องตัว และเที่ยงตรงของวิภาชวิธี ซึ่งไม่ใช่เป็นสิ่งลึกลับหรือยุ่งยากอะไรเลย เพราะเป็นสิ่งที่เราทำได้

2. วิชาชีวิตเกิดจากอะไร ?

เราทราบกันแล้วว่าหลักเมตาฟิสิกส์ถือว่าโลกประกอบขึ้นจากสรรพสิ่งซึ่งอยู่คงที่ แต่ในความเป็นจริงเมื่อเราดูธรรมชาติรอบตัวเรา เราจะเห็นว่าทุกสิ่งเคลื่อนไหว ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความคิดของคนเราก็เช่นกัน เป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นเมตาฟิสิกส์จึงขัดกับสภาพที่เป็นจริง ถ้าจะสรุปง่าย ๆ และพูดถึงเฉพาะที่สำคัญ เมตาฟิสิกส์หมายถึงการหยุดนิ่ง ส่วนวิชาชีวิตีหมายถึงการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงที่อยู่รอบตัวเราเป็นพื้นฐานของ **หลักวิชาชีวิตี**

เองเกลส์กล่าวว่า “เมื่อนำธรรมชาติหรือวิวัฒนาการของมนุษยชาติ หรือการใช้สมองของเรามาพิจารณาดู สิ่งที่เรามองเห็นก่อนอื่นคือสภาพของความเกี่ยวพันกันอย่างไม่มีการสิ้นสุดของกิริยากับปฏิกิริยา(การกระทำและการตอบโต้การกระทำ) ซึ่งไม่มีสิ่งใดคงอยู่เช่นเดิมหรือที่เดิมหรือเหมือนเช่นเดิม ตรงกันข้าม ทุกสิ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งเป็นมาและผ่านไป”¹

เราจึงเห็นได้จากข้อความข้างต้นว่า ตามหลักวิชาชีวิตีแล้วทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่มีสิ่งใดอยู่ที่เดิม ไม่มีสิ่งใดคงสภาพเดิม ฉะนั้นทัศนะตรงนี้จึงตรงกับสภาพความเป็นจริงอย่างชัดแจ้งที่สุด สิ่งที่เราเห็นว่าอยู่นิ่ง ๆ นั้น อันที่จริงมันกำลังเคลื่อนที่เพราะโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ และหมุนรอบตัวเอง ส่วนตามหลักเมตาฟิสิกส์ถือว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดสามารถคงอยู่ในสภาพเดิมได้ หลักนี้จึงไม่ตรงกับหลักวิชาชีวิตีที่ถือว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะอยู่เหมือนเดิมได้

เรามีความรู้ลึกกว่าเราเหมือนเดิม แต่เองเกลส์ชี้ว่า “สิ่งที่ว่าเหมือนกันนั้น ที่แท้แล้วแตกต่างกัน” เรายังคิดว่าเราเป็นคนเดิมแต่แท้จริงแล้วเราแปรเปลี่ยนมาตลอด จากเด็กเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้ใหญ่แล้วสังขารก็เสื่อมโทรมลงไปทุกวัน

¹ *ฟ. เองเกลส์-แอนตี้ดอริงก์

เคลื่อนไหวตลอดเวลาและไม่ใช้สิ่งคงที่ตายตัว วิธีมองปัญหาของเฮราคลิด
ตุสน่าจะได้กลายเป็นหลักคิด

แต่แล้วปรากฏว่าต่อมาอีกช้านานกว่าหลักวิภาษวิธีจะเป็นที่ยอมรับ
นับถือ ซึ่งเราจำเป็นต้องค้นดูเหตุผลว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

3. กำเนิดตะเมตาฟิสิกส์จักรรอบงำวิภาษวิธีเป็นเวลานาน

เราได้เห็นแล้วว่าอันที่จริงที่ตะเมตาฟิสิกส์ถือกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคต้น ๆ
ของประวัติศาสตร์แล้ว แต่เนื่องจากในยุคดังกล่าวและยุคต่อมามนุษย์ยัง
มีความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอ ที่ตะเมตาฟิสิกส์จึงเข้าแทนที่ที่ตะเมตาฟิภาษ
วิธี เราลองมาเปรียบเทียบเรื่องจิตนิยม ซึ่งกำเนิดมาจากความเขลาของ
ของมนุษย์ ในยุคแรก ๆ กับเรื่องตะเมตาฟิสิกส์ซึ่งกำเนิดมาจากการที่
มนุษย์ยังมีความเข้าใจในหลักวิภาษวิธีไม่เพียงพอ

การดังกล่าวเป็นไปได้อย่างไรและเพราะเหตุใด ?

มนุษย์เริ่มค้นคว้าเกี่ยวกับธรรมชาติในสภาพที่ยังไม่รู้อะไรเลย ดัง
นั้น เพื่อที่จะศึกษาปรากฏการณ์รอบตัว มนุษย์จึงเริ่มด้วยการแยกประเภท
ปรากฏการณ์เหล่านั้นก่อน การแยกประเภทแบบนี้เลยทำให้เกิดเป็นความ
เคยชิน การแยกประเภทนั้นก็เท่ากับแยกสิ่งต่าง ๆ ออกจากกัน ความคิด
ของเราจึงชินต่อการแยกดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเบื้องต้นของวิธีการเมตาฟิสิกส์
ฉะนั้นเราจึงสรุปได้ว่าเมตาฟิสิกส์เกิดจากการที่วิทยาศาสตร์ยังพัฒนาไม่เพียง
พอ เมื่อ 150 ปีมานี้เองเรายังศึกษาวิทยาศาสตร์โดยแยกออกเป็นแขนง
ต่างหากจากกันคือ ศึกษาเคมีก็เฉพาะเคมี ศึกษาฟิสิกส์ก็เฉพาะฟิสิกส์
ชีววิทยาก็เฉพาะชีววิทยา และในสมัยนั้นเรายังมองไม่เห็นความสัมพันธ์
ระหว่างกันของวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ นอกจากนี้ภายในแต่ละแขนงก็ยัง
แยกออกไปอีก เช่น ฟิสิกส์แยกเป็นเสียง ความร้อน แม่เหล็ก ไฟฟ้า ฯลฯ
และในสมัยนั้นคิดกันว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ไม่เกี่ยวพันกันเลย จึง
ได้ศึกษาแยกกันเป็นหมวด ๆ ไป

นี่คือลักษณะประการที่สองของเมตาฟิสิกส์ ซึ่งเราศึกษามาแล้วในบทก่อน กล่าวคือ ไม่เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งและไม่รับรู้ว่ามีสิ่งต่าง ๆ มีจุดร่วมกัน

เหตุผลข้อต่อไปนี้เป็น การมองสรรพสิ่งว่าหยุดนิ่งนั้นเป็นเรื่องที่มองเห็นได้ง่ายกว่าการเคลื่อนไหว ยกตัวอย่างง่าย ๆ เกี่ยวกับการถ่ายรูป ซึ่งเป็นการเก็บภาพนิ่ง อันเป็นเทคนิคที่คิดค้นได้ก่อน แล้วต่อมาจึงคิดการถ่ายภาพ ซึ่งเป็นการเก็บภาพที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่ได้ การค้นพบเทคนิค 2 อย่างนี้ชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาของวิทยาศาสตร์และของความคิดมนุษย์ คือ เราศึกษาถึงสิ่งที่ยหยุดนิ่งก่อนที่จะศึกษาสิ่งเคลื่อนไหว

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเล่า ? ตอบได้ว่าเนื่องจากความไม่รู้ ดังนั้นเพื่อที่จะเรียนรู้สิ่งใดก็ตามคนจึงมักเริ่มจากของที่ง่ายก่อนได้แก่สิ่งที่หยุดนิ่ง เพราะดูได้ง่ายกว่า จับลักษณะได้ง่ายกว่า อันที่จริงการศึกษาสิ่งที่ยหยุดนิ่งเป็นขั้นตอนที่จำเป็นของหลักวิทยาศาสตร์ แต่มันเป็นเพียงขั้นตอนเดียวเท่านั้นและเป็นขั้นตอนที่ไม่สมบูรณ์รวมทั้งไม่ปะติดปะต่อ ซึ่งเราจะต้องนำเข้าไปในกระบวนการศึกษาถึงสรรพสิ่งที่กำลังแปรเปลี่ยนอยู่

ความคิดแบบนี้มีในระยะแรกที่เริ่มค้นคว้าทางชีววิทยาเช่น ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสัตว์และพืช กล่าวคือ เนื่องจากยังไม่รู้จักสัตว์ต่าง ๆ ดีนักสัตววิทยาเริ่มด้วยการแยกประเภทสัตว์ออกเป็นตระกูลเป็นชนิด โดยคิดว่าแต่ละตระกูลหรือแต่ละชนิดต่างกันอย่างสิ้นเชิง ไม่มีอะไรเหมือนกันเลย และก็เป็นเช่นนั้นมาแต่ไหนแต่ไร (ลักษณะประการที่สามของเมตาฟิสิกส์) นี่คือการที่มาจากทฤษฎีที่เรียกว่า “ฟิกซิสม์” (FIXISM) (ทฤษฎีนี้อ้างว่าสัตว์ต่าง ๆ เป็นเช่นที่เห็นกันมาแต่ไหนแต่ไร ไม่เคยได้วิวัฒนาการมาเลย ทฤษฎี “ฟิกซิสม์” ต่างกับทฤษฎีวิวัฒนาการ)⁴ ดังนั้นทฤษฎีฟิกซิสม์จึงเป็นเมตาฟิสิกส์และเกิดจากความไม่รู้ของมนุษย์

⁴ ทฤษฎีที่ดาร์วิน (DARWIN) เป็นผู้ค้นพบ

4. กำเนิดวัตุนิยมในศตวรรษที่ 18 จึงเป็นวัตุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์

เราทราบกันแล้วว่าเครื่องจักรกลมีบทบาทสำคัญต่อวัตุนิยมศตวรรษที่ 18 ฉะนั้นวัตุนิยมในสมัยนั้นจึงถูกขนานนามว่าเป็น “วัตุนิยมจักรกล” ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ? ทั้งนี้เนื่องจากความคิดว่าวัตุนิยมเกี่ยวพันกับการพัฒนาของวิทยาศาสตร์ทุกแขนงและในบรรดาวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ นั้น แขนงกลศาสตร์เป็นแขนงที่พัฒนา ก่อนแขนงอื่น พูดยตามภาษาทั่วไปกลศาสตร์หมายถึงการเรียนเกี่ยวกับจักรกล แต่ถ้าพูดถึงทางวิทยาศาสตร์แล้วหมายถึงการเรียนเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่ การที่กลศาสตร์เป็นแขนงวิทยาศาสตร์ที่พัฒนา ก่อนแขนงอื่นนั้น เพราะการเคลื่อนไหวแบบจักรกลเป็นการเคลื่อนไหวที่สังเกตง่ายกว่าอื่น ผลไม้ที่ถูกกลมพัดแกว่งไปมาอยู่บนต้นนั้นเรามองเห็นได้ง่ายกว่าความเปลี่ยนแปลงภายในของผลไม้ที่กำลังสุกอมที่ละน้อย กล่าวคือเราศึกษาผลสะท้อนจากลมที่มีต่อผลไม้ได้ง่ายกว่ากระบวนการภายในของผลไม้จากดิบกลายเป็นสุก ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวแบบจักรกลจึงเป็นการศึกษาเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ยังไม่สมบูรณ์และเปิดทางให้แก่ทัศนะเมตาฟิสิกส์

แม้ว่าชาวกรีกโบราณเคยได้สังเกตมาแล้วว่าทุกสิ่งทุกอย่างเคลื่อนไหว แต่ชาวกรีกโบราณก็ไม่สามารถสรุปผลจากข้อสังเกตดังกล่าวได้ เนื่องจากยังรู้ไม่กว้างพอ ดังนั้นจึงได้แต่สังเกตสิ่งต่าง ๆ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ แล้วยกแยกเป็นประเภท ๆ ชาวกรีกโบราณค้นคว้าแต่การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เท่านั้น จึงเป็นไปตามแบบจักรกลและเนื่องจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่พอ จึงก่อให้เกิดความคิดที่เป็นเมตาฟิสิกส์

เราทราบกันแล้วว่า วัตุนิยมตั้งอยู่บนรากฐานวิทยาศาสตร์แต่ในศตวรรษที่ 18 นั้น ทัศนะเมตาฟิสิกส์ยังคงครอบงำวิทยาศาสตร์อยู่ อีกทั้งในบรรดาแขนงต่าง ๆ ของวิทยาศาสตร์ แขนงที่ก้าวไปไกลกว่าแขนงอื่น คือกลศาสตร์

ในปัญหาที่ เองเกลส์กล่าวว่า

“จะนั่นเป็นธรรมชาติอยู่เองที่วัตถุนิยมศตวรรษที่ 18 ย่อมจะเป็นวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์และเป็นวัตถุนิยมแบบกลไก ในเมื่อวิทยาศาสตร์ยุคนั้นเป็นไปเช่นนั้น”

ส่วนเราอาจพูดได้ว่า วัตถุนิยมที่เป็นวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์ และเป็นวัตถุนิยมกลไกนี้เป็นวัตถุนิยมอยู่ดี เพราะเป็นปรัชญาที่ถือว่าปัจจัยมูลฐานคือวัตถุ แต่ที่เป็นวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์ก็เพราะถือว่าโลกเป็นที่รวมของสรรพสิ่งซึ่งคงอยู่กับที่ตายตัว และการที่วัตถุนิยมแบบกลไกก็เพราะเอาหลักกลศาสตร์มาใช้กับทุกสิ่งทุกอย่าง

เป็นเช่นนี้มาจนกระทั่งวันหนึ่ง เมื่อได้สะสมการค้นคว้ามามากแล้ว จนเห็นว่าวิทยาศาสตร์มีได้คงที่ ในวิชาวิทยาศาสตร์เองก็ได้มีการแปรเปลี่ยนเกิดขึ้น คือหลังจากที่นักวิทยาศาสตร์ยุคแรก ๆ ได้แยกเคมีออกจากชีววิทยา และจากฟิสิกส์อย่างเด็ดขาดไปแล้วก็หวนกลับมาพบว่าจะศึกษาแยกแต่ละแขนง โดยไม่อาศัยอีกแขนงหนึ่งนั้นเป็นไม่ได้ ตัวอย่างเช่น เป็นไปไม่ได้ที่จะศึกษาเกี่ยวกับระบบการย่อยอาหารโดยไม่อาศัยแขนงเคมีทั้ง ๆ ที่เรื่องระบบการย่อยอยู่ในแขนงชีววิทยา ครั้นถึงศตวรรษที่ 19 จึงเริ่มเห็นกันว่าวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ ล้วนเกี่ยวพันกัน ผลจากการค้นพบในเรื่องนี้คือในส่วนที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ อิทธิพลความคิดแบบเมตาฟิสิกส์เริ่มจางไป เพราะนักวิทยาศาสตร์มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติลึกซึ้งขึ้น เดิมแยกศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในแขนงฟิสิกส์ แล้วต่อมาก็ต้องยอมรับว่าปรากฏการณ์เหล่านี้มีลักษณะเดียวกันคือไฟฟ้าและแม่เหล็กซึ่งแต่ก่อนเป็นคนละแขนงกัน นั้นปัจจุบันถือว่าเป็นแขนงเดียวกัน เรียกว่า "แม่เหล็กไฟฟ้า"

เรื่องเสียงกับความร้อนก็เช่นกัน เมื่อนักวิทยาศาสตร์ค้นคว้าต่อมา ก็ได้พบว่าเกิดจากปรากฏการณ์ชนิดเดียวกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อใช้ฆ้องตีลึงค์ก็ตาม นอกจากจะเกิดเสียงแล้วยังเกิดความร้อน การเคลื่อนไหวทำให้เกิดความร้อน ส่วนเสียงนั้นก็เกิดจากการสั่นสะเทือนในอากาศ ซึ่งการสั่น

สะท้อนก็คือการเคลื่อนไหว

ทางแขนงชีววิทยา เมื่อได้มีการจัดจำแนกประเภทละเอียดยิ่งขึ้น ก็พบว่าสิ่งมีชีวิตบางชนิดจะจัดเป็นพืชที่ไม่ใช่เป็นสัตว์ก็ไม่เชิง จึงสรุปได้ว่า พืชกับสัตว์มิได้แยกประเภทกันอย่างเด็ดขาดและเมื่อยิ่งค้นคว้ามากยิ่งขึ้นก็เห็นว่าสัตว์นั้นแต่เดิมมิได้เป็นอย่างที่เห็นเห็นกันอยู่ ข้อเท็จจริงเหล่านี้จึงชี้ให้เห็นถึงความผิดพลาดของทฤษฎีฟิกซิสม์ (FIXISME, fixism) และความคิดเมตาฟิสิกส์

ความเปลี่ยนแปลงของวิทยาศาสตร์ดังกล่าวเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 และมีผลให้วัตถุนิยมเป็นวัตถุนิยมวิภาษ ดังนั้นวิภาษวิธีก็คือทัศนะที่เป็นวิทยาศาสตร์ เมื่อวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปได้จัดความคิดเมตาฟิสิกส์ออกไปด้วย วัตถุนิยมสามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นวัตถุนิยมวิภาษก็เพราะวิทยาศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลง วัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์ควบคู่กับวิทยาศาสตร์ที่เป็นเมตาฟิสิกส์นั้นใด วัตถุนิยมยุคใหม่คือวัตถุนิยมวิภาษก็ควบคู่กับวิทยาศาสตร์ยุคใหม่ฉนั้น

5. วัตถุนิยมวิภาษก่อกำเนิดขึ้นมาอย่างไร ?

เหตุผลและมาร์กซเกี่ยวข้องกับอย่างไร ?

ถ้าเราตั้งคำถามว่าวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์เปลี่ยนมาเป็นวัตถุนิยมวิภาษอย่างไร เรามักจะได้คำอธิบายว่า

- 1) เดิมมีวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์ นั่นคือ วัตถุนิยมของศตวรรษที่ 18
- 2) ต่อมาวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้า
- 3) มาร์กซและเอนเงิลส์เข้ามามีบทบาท โดยมาแบ่งวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์ออกเป็น 2 ส่วน ทั้งส่วนที่เป็นเมตาฟิสิกส์ออกไปเสีย คงไว้แต่วัตถุนิยมแล้วเติมวิภาษวิธีเข้าไป

ถ้าเรามีแนวโน้มที่จะเข้าใจดังกล่าวข้างต้นเป็นเพราะเรายังใช้ความคิดที่เป็นเมตาฟิสิกส์ คือชอบคิดเองง่าย ๆ สรุปให้เหลือแค่เค้าโครงย่อ ๆ ทั้ง ๆ ที่เราควรจะระวังอยู่เสมอในอันที่จะไม่นำความเป็นจริงมาย่อส่วนให้เหลือเพียงรูปโครงย่อ ๆ สภาพความเป็นจริงเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนเกินกว่าที่เราคิด ดังนั้นควรสังวรณไว้ว่า การดัดแปลงจากวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์มาเป็นวัตถุนิยมวิภาษนั้น ไม่ใช่ดัดแปลงมาง่าย ๆ

เรื่องมีว่า วิภาษวิธีเป็นวิธีคิดที่นักปรัชญาสำนักจิตนิยมเยอรมันผู้หนึ่งชื่อ เฮเกล(Hegel 1770-1831) เป็นผู้พัฒนา นักปรัชญาผู้นี้ได้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของวิทยาศาสตร์ จากความคิดดั้งเดิมของเฮราคลิตุส และอาศัยผลการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ที่ได้พัฒนาก้าวหน้าไป เขาจึงได้ค้นพบว่า ในจักรวาลนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และไม่มีอะไรที่แยกออกเป็นเอกเทศ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เกี่ยวพันกัน จึงถือได้ว่าเฮเกลสร้างวิภาษวิธีขึ้นมา ก็เพราะเฮเกลได้ค้นพบหลักวิภาษวิธี ดังนั้นทุกวันนี้เราจึงได้พูดกันถึงกระบวนการในโลกว่าเป็นวิภาษวิธี สิ่งที่เฮเกลได้ค้นพบก่อนอื่นนั้นคือการเคลื่อนไหวของความคิดนามธรรม(Pensee thought) และเขาได้เรียกการเคลื่อนไหวนี้ว่า "วิภาษวิธี"

แต่ทว่าเฮเกลอยู่ฝ่ายจิตนิยม กล่าวคือเขาถือว่าจิตมีความสำคัญเป็นอันดับแรก ด้วยเหตุนี้ เขาจึงมีทัศนะเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของเขาโดยเฉพาะ เฮเกลคิดว่าการเปลี่ยนแปลงแห่งจิตยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัตถุ สำหรับเฮเกลจักรวาลก็คือ จิตที่แปรไปเป็นวัตถุ และก่อนที่จะมีจักรวาลก็มีจิตซึ่งค้นพบจักรวาล กล่าวโดยย่อเฮเกลเห็นว่าทั้งจิตและจักรวาลนั้นเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่เขาสรุปว่าการเปลี่ยนของจิตกำหนดการเปลี่ยนแปลงของวัตถุ ตัวอย่างเช่น นักประดิษฐ์อะไรก็ตามคนหนึ่งมีความคิดขึ้นมาก่อน แล้วเขาก็ทำให้ความคิดนั้นเป็นจริงขึ้น อันความคิดซึ่งกลายเป็นตัวตนหรือเป็นวัตถุขึ้นมานี้แหละที่สร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัตถุ

จริงอยู่เฮเกลเป็นนักภาษาวีธี แต่เขาเป็นนักภาษาวีธีฝ่ายจิตนิยม ต่อมามาร์กซ(1818-1883) และเอนเงิลส์(1820-1895) ซึ่งเป็นสานุศิษย์ของเฮเกล แต่เป็นสานุศิษย์ฝ่ายวัตถุนิยมเพราะทั้งสองถือว่าวัตถุมิมีความสำคัญเป็นอันดับแรก มาร์กซและเอนเงิลส์เห็นว่าหลักภาษาวีธีของเฮเกลเป็นหลักที่ถูกต้อง แต่เฮเกลหลงผิดที่ถือว่าจิตเป็นรากฐานของวัตถุ เอนเงิลส์วิจารณ์ว่า “ภาษาวีธีของเฮเกลกลับหัวกลับหาง จำเป็นที่เราต้องจับวางเสียใหม่” ฉะนั้นมาร์กซและเอนเงิลส์จึงได้นำหลักที่เฮเกลใช้กับการเคลื่อนไหวของจิตนั้นมาใช้กับความเป็นจริงทางวัตถุ

มาร์กซและเอนเงิลส์เห็นว่า เฮเกลพูดถูกแล้วว่าความคิดนามธรรม (Pensee thought) และจักรวาลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่เฮเกลผิดที่ยืนยันว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในความคิดเป็นสิ่งกำหนดความเปลี่ยนแปลงในสรรพสิ่ง มาร์กซและเอนเงิลส์มีความเห็นตรงกันข้าม กล่าวคือ ท่านทั้งสองนี้เห็นว่าสรรพสิ่งต่างหากที่ทำให้เราเกิดความคิด และความคิดของเราแปรเปลี่ยนก็เนื่องจากสรรพสิ่งแปรเปลี่ยนก่อน

สมัยก่อนเราใช้เกวียน ปัจจุบันเราเดินทางโดยรถไฟ ไม่ใช่เพราะว่าจู่ ๆ เราเกิดความคิดขึ้นมาว่าเราจะเดินทางโดยรถไฟแล้วก็มีรถไฟขึ้น แต่เป็นเพราะเมื่อมีรถไฟ เราจึงคิดที่จะเดินทางโดยรถไฟแทนเกวียน ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าความคิดของเราเปลี่ยนไปเพราะสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนไป

เราควรหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวว่า “ด้านหนึ่งมาร์กซและเอนเงิลส์ได้วัตถุนิยมที่มาจากวัตถุนิยมแบบฝรั่งเศสของศตวรรษที่ 18 อีกด้านหนึ่งก็ได้ภาษาวีธีมาจากเฮเกล แล้วมาร์กซกับเอนเงิลส์ไม่ต้องทำอะไรมาก เอาสองหลักนี้มารวมกันเข้าก็ใช้ได้เลย”

การคิดเช่นนี้เป็นการคิดชนิดสุกเอาเผากินและสรุปเหลือเพียงเค้าโครงย่อ ๆ โดยลืมนำสิ่งไปว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นเรื่องซับซ้อน ฉะนั้นจึงขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าการคิดเช่นนี้เป็นการคิดตามวิธีการเมตาฟิสิกส์

มาร์กชนนำวิธีการของเฮเกลมาใช้จริง แต่นำมาดัดแปลงวัตถุนิยม
ก็เช่นกัน มาร์กซและเอนเงิลส์นำมาดัดแปลงและในที่สุดได้ค้นพบทฤษฎีวัตถุนิยม
วิภาษขั้น

บทที่สอง

กฎของวิภาษวิธี

กฎที่หนึ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิภาษวิธี

1. ความหมายของการเคลื่อนไหวที่เป็นวิภาษวิธี

กฎข้อแรกของวิภาษวิธีคือ **“ไม่มีสิ่งใดอยู่ที่เดิม และคงอยู่ในลักษณะเดิม”** วิภาษวิธีจึงหมายถึงการเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นเมื่อเราจะพูดถึงการมีทัศนะที่เป็นวิภาษวิธีย่อมหมายถึงการตั้งทัศนะว่าทุกอย่างเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงคือเมื่อเราต้องการศึกษาสิ่งใด ๆ ตามหลักวิภาษวิธี เราจะต้องศึกษาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสิ่งนั้น ๆ

ยกตัวอย่างว่าถ้าเราจะพิจารณาเกี่ยวกับมะม่วง เรามีวิธีศึกษา 2 วิธี คือจะศึกษาด้วยทัศนะเมตาฟิสิกส์ หรือจะศึกษาด้วยทัศนะวิภาษวิธี

ถ้าใช้ทัศนะเมตาฟิสิกส์ เราก็จะบรรยายรูปร่าง สีกลิ่นของผลไม้ชนิดนี้ แล้วก็จะบรรยายลักษณะอื่น ๆ เช่น รสชาติของมัน เป็นต้น หลังจากนั้นเราก็เปรียบเทียบกับผลไม้อื่น เช่น พุทรา เพื่อดูว่ามีอะไรที่เหมือนกันหรือที่แตกต่างกันบ้าง ในที่สุดก็จะสรุปว่า มะม่วงก็คือมะม่วง พุทราก็คือพุทรา ที่กล่าวมานี้คือวิธีที่เขาศึกษากันในสมัยก่อน

แต่ถ้าเราจะพิจารณาเกี่ยวกับมะม่วงโดยใช้ทัศนวิภาษวิธี เราจะคำนึงถึงการเคลื่อนไหว แต่การเคลื่อนไหวในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการเคลื่อนไหวเปลี่ยนที่ หากหมายถึงการเคลื่อนไหวในส่วนที่เกี่ยวกับการแปรเปลี่ยนของผลมะม่วงแล้วเราก็จะพบว่ามะม่วงที่สุกนั้น ไม่ได้สุกมาแต่แรก ก่อนหน้านั้นมันเป็นมะม่วงดิบ ก่อนหน้านั้นขึ้นไปอีกเป็นช่อมะม่วง และก่อนที่จะเป็นช่อมะม่วง แก่ก็เป็นช่อมะม่วงที่ยังอ่อน เมื่อย้อนขึ้นไปอย่างนี้ เราก็จะสาวไปถึงต้นมะม่วง เมื่อเริ่มแตกใบ มะม่วงที่เราเห็นอยู่จึงเป็นมะม่วงที่แปรสภาพมาจากอย่างอื่น มันมีความเป็นมาของมัน ฉะนั้นมันก็ย่อมจะไม่คงอยู่ในสภาพที่เราเห็น พอมันสุกหล่นจากต้นมันก็น่าละเมาะ จนเหลือแต่เม็ด และถ้าทุกอย่างเป็นไปได้ตามปกติ เม็ดมะม่วงก็จะทำให้เกิดหน่อแล้วก็เติบโตเป็นต้นมะม่วง เราจึงสรุปได้ว่า เมื่อเรานำผลมะม่วงผลหนึ่งมาศึกษา เราจะรู้ได้ว่ามะม่วงผลนั้นแต่เดิมมิได้มีสภาพอย่างที่เราเห็นอยู่ในขณะพิจารณา มัน และมันก็จะไม่คงสภาพอยู่เช่นนี้ต่อไป

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นตัวอย่างของการใช้ความคิดตามทัศนะที่ว่าทุกอย่างย่อมมีการเคลื่อนไหว ทัศนะเช่นนี้ถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีอดีตและมือนาคต เมื่อใช้วิธีพิจารณามะม่วงแบบนี้ เราสรุปได้ว่า มะม่วงที่เรานำมาพิจารณาในขณะนี้เป็นเพียงมะม่วงที่อยู่ในระยะผ่านเท่านั้น คือเป็นระยะผ่านระหว่างอดีตไปยังอนาคต

ขั้นต่อไป เราลองยกตัวอย่างเรื่องโลกกับสังคม

ถ้าเราใช้ความคิดตามหลักเมตาฟิสิกส์ เราก็จะบรรยายลักษณะรูปพรรณสัณฐานของโลกอย่างละเอียด เราจะพบว่าบนผิวโลกมีทะเล มีพื้นดินและมีภูเขา แล้วเราก็จะศึกษาลักษณะของดิน หลังจากนั้นเราก็จะเปรียบเทียบโลกของเรากับดาวพระเคราะห์ดวงอื่น ๆ หรือเปรียบเทียบกับดวงจันทร์ ในที่สุดเราก็จะสรุปว่าโลก ก็คือ โลก

แต่ถ้าเราศึกษาความเป็นมาของโลกพิภพตามหลักวิภาษวิธี เราจะพบว่าแต่เดิมโลกพิภพมิได้เป็นอย่างที่เราเห็นทุกวันนี้ หากได้มีการเปลี่ยนแปลงมากมาย ฉะนั้น ในอนาคต โลกพิภพของเราก็ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง คือ **การศึกษารูปภาพโลกพิภพปัจจุบันเป็นเพียงสภาพหนึ่งในระยะผ่าน**

ระหว่างการเปลี่ยนแปลงในอดีตกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แต่
หว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะผ่านที่ว่านี้ เรามองไม่ค่อย
เห็น เนื่องจากการเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีขอบเขตกว้างใหญ่กว่าการเปลี่ยนแปลง
ในตัวผลไม้ที่เปลี่ยนจากความเป็นผลไม้ดิบไปสู่ความเป็นผลไม้สุก

ในทางสังคมซึ่งเป็นเรื่องที่น่าิยมทฤษฎีมาร์กซสนใจเป็นพิเศษก็เช่นกัน
ตามหลักเมตาฟิสิกส์ เราจะได้รับคำอธิบายว่าแต่ไหนแต่ไรมาก็มีคนรวยกับ
คนจน และก็จะมิตลอดไป และเราก็จะเห็นว่ามิชนาการใหญ่ ๆ โรงงาน
ใหญ่ ๆ เราจะได้รับคำอธิบายเกี่ยวกับสังคมทุนนิยมอย่างละเอียด มีการ
เปรียบเทียบกันสังคมในอดีต เช่น เปรียบกับสังคมแบบศักดินา สังคมแบบ
ทาสโดยชี้ถึงข้อที่เหมือนกันและข้อที่แตกต่างกัน แล้วก็สรุปให้เราฟังว่า สังคม
แบบทุนนิยมก็มีสภาพอย่างที่เราเห็นกันอยู่เช่นนี้

ส่วนทัศนะวิภาษวิธี จะทำให้เราเรียนรู้ได้ว่า แต่เดิมสังคมแบบทุนนิยม
มิได้เป็นอย่างที่เราเห็นขณะนี้ และเมื่อเราได้รู้ว่าในอดีตสังคมแบบอื่น ๆ ก็คง
อยู่ได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง เราก็จะเข้าใจได้ว่าสังคมแบบทุนนิยมย่อมเป็น
สังคมที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอนเช่นกัน ไม่มีพื้นฐานมั่นคง เป็นสภาพความเป็น
จริงที่คงอยู่ชั่วคราว เป็นเพียงอยู่ในระยะผ่านจากอดีตไปสู่อนาคตเท่านั้น

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น เราจึงสรุปได้ว่า การใช้ทัศนะวิภาษ
วิธี คือการถือว่าสิ่งใดก็ตามคงอยู่ในสภาพนั้น ๆ เพียงชั่วคราว ทุกสิ่งทุก
อย่างมีประวัติความเป็นมาในอดีตและจะต้องมีประวัติความเป็นไปในอนาคต
มีการเริ่มต้นและก็ย่อมมีการสิ้นสุด.....

2. เองเกลส์กล่าวว่า “ตามหลักวิภาษวิธี ไม่มีสิ่งใดที่ตายตัว สัมบูรณ์ และล่องละเมิดมิได้”⁵

เองเกลส์กล่าวเสริมต่อไปว่า.... “หลักนี้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นอนิจจัง
ของสรรพสิ่ง ในสรรพสิ่งมีแต่เพียงกระบวนการอันไม่ขาดสายของการเคลื่อนไหว
ไปไหวเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่กำลังจะเป็นมาซึ่งก็จะผ่านพ้นไปในที่สุด”

⁵ ฟ. เองเกลส์ : ลุดวิก ฟอยเออร์บัค

คำกล่าวของเองเกลส์เท่ากับเป็นคำนิยามที่เน้นสิ่งที่เราได้กล่าวมาข้างต้นและสิ่งที่เราจะศึกษากันต่อไป

ที่ว่าไม่มีสิ่งใดตายตัว หมายถึงว่า ทุกอย่างย่อมมีอดีตและย่อมจะมีอนาคต แสดงว่ามันไม่คงที่ตลอดเวลา สิ่งที่เราเห็นทุกวันนี้ย่อมจะไม่มีสภาพอย่างที่เราเห็นขณะนี้ไปตลอดเวลา

ตามหลักวิชาวิธี ไม่มีอำนาจใดในโลกหรือนอกโลกที่จะสามารถยึดสิ่งใดให้คงอยู่ในสภาพถาวร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ไม่มีสิ่งใด “สัมบูรณ์” (absolute) (สัมบูรณ์ หมายถึงไม่ขึ้นต่อเงื่อนไขใด กล่าวคือ เป็นสากลนิรันดร และเป็นสิ่งสมบูรณ์)

ที่ว่า “ไม่มีสิ่งใดเป็นสิ่งที่อันล่องละเมตมิได้” นั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าทัศนะวิชาวิธีดูแคลนทุกสิ่งทุกอย่าง “ล่องละเมตมิได้” ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่เห็นกันว่ายู่คงทน และเราแต่ละต้องไม่ได้ กล่าวถึงก็ไม่ได้ ได้แต่เคารพสักการะ(ศักดิ์สิทธิ์) ตัวอย่างเช่น บางคนเห็นว่าสังคมแบบทุนนิยมเป็นสิ่งที่ “ล่องละเมตมิได้” แต่หลักวิชาวิธีกลับชี้ให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะหลีกเลี่ยงจากการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงของวิวัฒนาการไปได้

“ความเป็นอนิจจัง” หมายถึงความไม่เที่ยงแท้ เมื่อมีเกิดย่อมมีแก่แล้วย่อมดับสูญ วิชาวิธีชี้ให้เราเห็นว่าสิ่งที่เป็นอนิจจางั้น เมื่อถึงคราวแล้วก็ต้องดับสูญไป ตามหลักเกิด แก่ ตาย หลักวิชาวิธีถือว่า ไม่มีอะไรอื่นนอกจาก “กระบวนการอันไม่ขาดสายของการเคลื่อนไหวและของระยะผ่าน”

ฉะนั้น การมีทัศนะตามหลักวิชาวิธีก็คือ การถือว่าไม่มีสิ่งใดคงอยู่ชั่วนิรันดร ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเปลี่ยนแปลง ไม่มีสิ่งพิเศษใดที่จะอยู่ได้ชั่วนิรันดร มีแต่ “มีแต่การแปรเปลี่ยน” เท่านั้น

“การแปรเปลี่ยน” ที่เองเกลส์กล่าวถึงนั้นคืออะไร

เรายกตัวอย่างมะม่วงที่มีวิวัฒนาการของมันมาแล้ว คราวนี้ลองยกตัวอย่างดินสอ ซึ่งก็มีวิวัฒนาการเหมือนกับสรรพสิ่งอื่น ๆ เช่นกัน

ดินสอที่เราใช้อยู่จนสึกหรือขณะนี้ เมื่อคิดดูแล้ว เดิมก็เคยเป็นดินสอใหม่ ๆ ไม้ที่ใช้ทำดินสอมาจากแผ่นไม้ แผ่นไม้นั้นมาจากต้นไม้อีกที่ เดิมดินสอแท่งนี้จึงมิได้มีสภาพอย่างที่เราเห็นอยู่ขณะนี้ แต่ความเป็นมาและเป็นไปของมะม่วงที่ได้กล่าวแล้วกับความเป็นมาของดินสอมีความแตกต่างกัน

มะม่วงดิบที่ยังอยู่บนต้นกลายเป็นมะม่วงสุก มันจะดิบอยู่อย่างนั้นบนต้น โดยไม่กลายเป็นมะม่วงสุกได้หรือไม่ ? คำตอบคือ ไม่ได้ มันจะต้องสุก แล้วหล่นจากต้น แล้วเน่าเฟะ เหลือแต่เม็ด

ส่วนต้นไม้ที่เราเอามาทำดินสอนั้น จะไม่กลายเป็นแผ่นกระดาษก็ได้ และแผ่นกระดาษจะไม่กลายเป็นดินสอก็ได้ ดินสอจะคงอยู่ในสภาพที่ไม่ถูกเหล่า เพื่อนำมาใช้ก็ได้

ความแตกต่างของเรื่องสองเรื่องจึงอยู่ตรงนี้ สำหรับมะม่วงดิบที่ดำเนินไปสู่ความเป็นมะม่วงสุกเป็นเรื่องที่ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ ก้อนหน้ำที่จะเป็นมะม่วงก็เป็นช่อมะม่วงมาก่อน ดังนั้นเมื่อมีขึ้นตอนหนึ่ง ๆ แล้วก็ย่อมต้องมีขึ้นตอนต่อไป (ถ้าไม่มีสิ่งใดมาขัดขวางวิวัฒนาการของมัน)

ส่วนเรื่องของดินสอนั้นตรงกันข้าม ต้นไม้ไม่กลายเป็นแผ่นไม้ก็ได้ แผ่นไม้อาจไม่กลายเป็นดินสอก็ได้ ดินสออาจไม่ถูกเหล่าก็ได้ ดังนั้นในกรณีดินสอ เมื่อมีขึ้นตอนหนึ่งแล้ว อาจไม่มีขึ้นตอนต่อไปก็เป็นได้ แต่การที่ต้นไม้กลายเป็นแผ่นไม้ จากแผ่นไม้กลายเป็นดินสอนั้น ก็เพราะมีการกระทำจากภายนอก คือการที่มนุษย์ยื่นมือเข้ามาทำให้เป็นไปเช่นนั้น

ในกรณีของมะม่วง เราได้เห็นถึงขั้นตอนที่เชื่อมโยงกันมาโดยขั้นตอนที่สองสืบเนื่องมาจากขั้นตอนที่หนึ่ง ฯลฯ สืบเนื่องกันมาตามขั้นตอนของ “การแปรเปลี่ยน” ที่เองเกลส์กล่าวไว้ ในกรณีของดินสอ ขั้นตอนต่างๆ เรียงกันอยู่ข้างเคียงโดยไม่ได้เชื่อมโยงกันมาเหมือนกรณีของมะม่วงซึ่งเป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติ

3. กระบวนการของวิภาษวิธี

(คำว่า “**Processus**” ซึ่งในที่นี้แปลว่า กระบวนการนั้น มาจากภาษาลาตินซึ่งแปลว่า ก้าวไปข้างหน้า, คืบหน้าไป)

เราลองมาตั้งปัญหาดูว่า เหตุใดอะมวงดิบจึงกลายเป็นอะมวงสุก ? คำตอบก็คือ ที่เป็นเช่นนี้สาเหตุมาจากองค์ประกอบภายในของมัน มาจากความเชื่อมโยงภายในที่ทำให้มันสุก เพราะอะมวงมีความเป็นอะมวง ก่อนที่มันจะเป็นอะมวงสุก มันจะต้องกลายเป็นอะมวงสุกวันยังค่ำ

เมื่อเราพิจารณาอะมวงที่จะกลายเป็นผลอะมวง และอะมวงดิบที่จะกลายเป็นอะมวงสุก เราจะเห็นได้ว่าความเกี่ยวพันภายในตัวผลไม่นั้น ๆ ถูกกำหนดโดยพลังที่อยู่ข้างใน ซึ่งเรียกว่า “**พลังความเคลื่อนไหวภายใน**” (autodynamisme, autodynamism) หมายถึงพลังที่เกิดขึ้นในตัวของสิ่งนั้นหรือคนนั่นเอง

เมื่อแผ่นกระดาษยังเป็นเพียงแผ่นกระดาษ ยังไม่ได้เป็นดินสอ นั้นต้องใช้การกระทำของคน แผ่นกระดาษนั้นจึงกลายเป็นดินสอได้ แผ่นกระดาษมันจะไม่แปรสภาพเป็นดินสอได้เองเด็ดขาด จึงพูดได้ว่ามันไม่มี**พลังเคลื่อนไหวภายใน** และ**ก็ไม่มีกระบวนการ** ดังนั้นอีกข้อหนึ่งของหลักวิภาษวิธีนอกจากการเคลื่อนไหวแล้ว คือพลังเคลื่อนไหวภายใน

เราจึงเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวที่เป็นวิภาษวิธี ย่อมประกอบด้วยกระบวนการ นั่นคือ มีพลังเคลื่อนไหวภายในอันเป็นหลักสำคัญ ไม่ใช่ว่าเมื่อมีการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงแล้วจะถือว่าเป็นวิภาษวิธีเสมอไป ยกตัวอย่างของยุง ถ้าเราพิจารณาเกี่ยวกับยุงด้วยหลักวิภาษวิธี เราจะพบว่าแต่เดิมยุงตัวนี้มีได้เป็นอย่างไรที่เราเห็นในขณะนี้ และมันก็จะไม่เป็นเช่นนี้ตลอดไป ถ้าเราตบมันเสีย ก็ย่อมจะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น แต่ความเปลี่ยนแปลงนี้จะเรียกได้หรือว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิภาษวิธี คำตอบคือไม่ได้ มันไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิภาษวิธี เพราะถ้าไม่ใช่เราเป็นเหตุแล้ว ยุงก็จะไม่ถูกตบ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงชนิดนี้ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลง

ที่เป็นวิภาษวิธี หากเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงกลศาสตร์

ดังนั้น จึงเป็นการสมควรที่เราจะต้องระมัดระวังเมื่อเราพูดถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิภาษวิธี เราจะต้องรู้ว่าถ้าโลกยังคงมีอยู่ ระเบียบสังคมนิยมย่อมเข้ามาแทนที่ระบอบทุนนิยม และระบอบคอมมิวนิสต์ย่อมเข้ามาแทนที่สังคมนิยม นี่จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิภาษวิธีวิธี ตรงข้ามถ้าโลกเกิดแตกขึ้นมา สังคมแบบทุนนิยมก็จะสูญสิ้นไป แต่มีใช้สูญสิ้นโดยการเปลี่ยนแปลงของพลังเคลื่อนไหวภายใน หากเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบกลไกต่างหาก

หรืออีกนัยหนึ่งเราอาจพูดได้ว่า สิ่งใดที่มีได้เป็นไปตามกฎธรรมชาติ สิ่งนั้นก็เข้าอยู่ในข่ายกลศาสตร์ แต่ถ้าสิ่งใดกำเนิดขึ้นจากภายในตัวของมันเอง และพร้อมที่จะเกิดขึ้นแล้ว สิ่งนั้นย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยพลังเคลื่อนไหวภายใน กฎเกณฑ์หรือระเบียบใดก็ตามก็ถูกกำหนดจากภายนอกเข้าอยู่ในข่ายความเป็นจักรกลเช่นกฎระเบียบซึ่งบรรดาชนชั้นปกครองตั้งขึ้น เพราะชนชั้นปกครองเป็นบุคคลที่แตกต่างจากผู้อยู่ใต้การปกครอง

เราพึงหลีกเลี่ยงการใช้หลักวิภาษวิธีอย่างเป็นทางการ การใช้แบบนี้มาจากความเคยชินในการใช้ความคิดแบบเมตาฟิสิกส์ เราจะต้องหลีกเลี่ยงการท่องเป็นนกแก้วนกขุนทองว่า แต่เดิมมาสรรพสิ่งมิได้มีสภาพดังที่เราเห็นอยู่ทุกวันนี้ ถ้าเรามีทัศนะวิภาษวิธีเราจะต้องค้นคว้าดูว่า ก่อนหน้านั้นสิ่งดังกล่าวมีสภาพอย่างไรเพราะเราจะให้ความคิดเราหยุดอยู่แค่นี้ไม่ได้ ควรจะถือเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการค้นคว้าสังเกตอย่างละเอียดละออว่าแต่เดิมสรรพสิ่งเคยเป็นอย่างไรมา

มาร์กซ, เองเงิลส์ และเลนิน ได้ศึกษาค้นคว้าสภาพสังคมนิยมแบบทุนนิยมในยุคก่อน ๆ อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ท่านทั้งสามได้สังเกตจนกระทั่งรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อจับหลักการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิภาษวิธี เลนินก็ได้ศึกษาและค้นคว้าสถิติมากมายเพื่ออธิบายและวิจารณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมนิยมแบบทุนนิยมและเพื่อวิเคราะห์ยุคจักรวรรดินิยม

เมื่อเราใช้คำว่า “พลังเคลื่อนไหวภายใน” เราจะต้องไม่นำมาใช้ เพียงเพื่อปรุ่่งแต่งประโยคของเรา แต่เราจะต้องใช้คำนี้้อย่างถูกต้องตามความหมาย และกับคนที่เข้าใจคำนี้้อย่างแจ่มแจ้ง

ในที่สุดเมื่อเราได้ศึกษาสิ่งหนึ่งสิ่งใดและเห็นแล้วว่า อะไรคือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากพลังเคลื่อนไหวภายใน และการเปลี่ยนแปลงนั้นคือ อะไร ต่อไปจะต้องค้นคว้าดูว่าพลังเคลื่อนไหวภายในนั้นมาจากไหน

ด้วยเหตุนี้วิภาษวิธีและการค้นคว้า รวมทั้งวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น วิภาษวิธีไม่ใช่วิธีการที่จะอธิบายหรือทำความเข้าใจสิ่งใด ๆ ก่อนที่จะได้มีการศึกษาสิ่งนั้น ๆ หากเป็นวิธีที่จะศึกษาให้ดียิ่งขึ้นและใช้ความสังเกตได้ดียิ่งขึ้น โดยค้นคว้าหาจุดเริ่มต้นกับจุดจบของสรรพสิ่งว่ามันมาจากไหนและจะเป็นอย่างไรต่อไป

บทที่สาม

กฎที่สอง ผลสะท้อนซึ่งกันและกัน

1. กระบวนการที่เชื่อมโยงกัน

จากตัวอย่างของมะม่วงที่ได้กล่าวไว้ในบทที่สอง เราก็ได้เห็นกันแล้วว่ากระบวนการคืออะไร เราได้ค้นคว้าว่ามะม่วงมาจากไหน และในการค้นคว้านี้เราได้สืบสาวไปจนถึงต้นมะม่วง แต่ปัญหาการค้นหาต้นตอนี้ยังใช้ต่อไปสำหรับต้นมะม่วง การค้นคว้าความเป็นมาของมะม่วงนำไปสู่การศึกษาต้นกำเนิดและขั้นตอนต่อไปของต้นมะม่วง ต้นมะม่วงมาจากไหน ? คำตอบคือ มาจากมะม่วงที่หล่นจากขั้วแล้วเน่าอยู่บนพื้นดินจนแตกหน่อ เมื่อถึงตรงนี้เราจำเป็นต้องศึกษาต่อไปถึงลักษณะของดิน และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ช่วยให้เมล็ดมะม่วงแตกหน่อ แล้วศึกษาถึงอิทธิพลของอากาศดวงอาทิตย์ ฯลฯ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า จากการศึกษาเกี่ยวกับมะม่วงนำไปสู่การศึกษาพิจารณาพื้นดิน คือจากกระบวนการของมะม่วงไปสู่กระบวนการของต้นมะม่วง และกระบวนการนี้เชื่อมโยงกับกระบวนการของพื้นดิน นี่คือสิ่งที่เรียกว่า **“กระบวนการที่เชื่อมโยงกัน”** จากสิ่งนี้เองเราก็จะกล่าวถึงและศึกษากฎข้อที่สองของวิชาชีววิธีคือ กฎของการกระทำที่ส่งผลสะท้อนซึ่งกันและกัน ลองยกตัวอย่างมหาวิทยาลัยกรรมกรแห่งปารีส

ถ้าเราศึกษาโดยใช้หลักวิชาวิธี เราก็จะต้องค้นคว้าว่ามหาวิทยาลัย
แห่งนี้เกิดขึ้นมาอย่างไร คำตอบก็คือ ในฤดูใบไม้ร่วงปี 1932 บรรดามิตร
ทั้งหลายได้มาชุมนุมกันและตกลงกันก่อตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นที่ปารีสให้เป็น
มหาวิทยาลัยกรรมกรเพื่อศึกษาทฤษฎีมาร์กซ ทำไมคณะกรรมการก่อตั้ง
มหาวิทยาลัยจึงเกิดความคิดที่จะให้ศึกษาทฤษฎีมาร์กซกัน? คำตอบก็คือ
เป็นเพราะมีทฤษฎีมาร์กซอยู่

ถ้าเช่นนั้นทฤษฎีมาร์กซเกิดจากอะไร

จากตัวอย่างข้างต้นเราจะเห็นได้ว่าการสืบสาวว่ากระบวนการเชื่อมโยง
กันอย่างไรนำไปสู่การค้นคว้าที่ละเอียดประณีตและสมบูรณ์ ยิ่งกว่านี้เมื่อ
สืบสาวไปอีกว่าทฤษฎีมาร์กซมาจากไหน เราก็จะพบว่าทฤษฎีเป็นจิตสำนึก
ของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน แม้ว่าจะเห็นด้วยกับทฤษฎีนี้หรือจะคัดค้านก็ตาม ทุก
คนต้องยอมรับว่าชนชั้นผู้ใช้แรงงานเป็นชนชั้นที่มีอยู่จริง จากนั้นเราก็ต้องตั้ง
คำถามต่อไปอีกว่า ชนชั้นผู้ใช้แรงงานเกิดขึ้นมาอย่างไร

เราทราบได้ว่าชนชั้นนี้เกิดจากระบบเศรษฐกิจชนิดหนึ่งคือระบบทุน
นิยม เราทราบว่าสิ่งที่สังคมแบ่งออกเป็นชนชั้นและการต่อสู้ระหว่างชนชั้น
มิได้เกิดจากทฤษฎีมาร์กซตามที่ฝ่ายปฏิปักษ์ชอบกล่าว ตรงกันข้ามทฤษฎี
มาร์กซชี้ว่าการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นสิ่งที่มียู่ และทฤษฎีมาร์กซอาศัยพลังจาก
ชนชั้นผู้ใช้แรงงานมีอยู่

ดังนั้นเริ่มจากกระบวนการตอนหนึ่งไปสู่อีกตอนหนึ่ง ทำให้เราไป
พิจารณาถึงเงื่อนไขที่ทำให้ทุนนิยมมีอยู่ นี่คือการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการ
และทำให้เราได้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างส่งผลสะท้อนให้แก่กัน นี่เป็นกฎของ
“ผลสะท้อนซึ่งกันและกัน”

คราวนี้เราลองมาคิดกันดูว่า จากตัวอย่างเดียวกันคือเกี่ยวกับมะม่วง
และมหาวิทยาลัยกรรมกร ผู้มีทัศนะเมตาฟิสิกส์เขาพิจารณาอย่างไร เกี่ยวกับ
มะม่วงนั้น เขาก็คงค้นคว้าได้แค่ “มะม่วงเกิดจากไหน” แล้วพอใจเพียง
คำตอบที่ว่า “เกิดจากต้นมะม่วง” เขาคงไม่ค้นคว้าไปไกลกว่านี้

ส่วนที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยกรรมกร ผู้มีทัศนะเมตาฟิสิกส์ก็คงกล่าวถึงแต่ต้นกำเนิดของมหาวิทยาลัยดังกล่าว โดยบอกว่าตั้งขึ้นโดยคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการ “ปลุกระดมประชาชนฝรั่งเศส” แถมด้วยคำกล่าวหาอื่น ๆ อีก

สำหรับผู้มีทัศนะวิภาษวิธีแล้ว ย่อมจะมองเห็นความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันของกระบวนการทั้งหมดที่นำไปสู่ความเป็นผลมะม่วง ในกรณีของมะม่วงและในกรณีของมหาวิทยาลัยกรรมกรนั้น เขาย่อมจะมองเห็นความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงของกระบวนการที่นำไปสู่ความเป็นมหาวิทยาลัยกรรมกร นักวิภาษวิธีย่อมนำข้อเท็จจริงโดยเฉพาะข้อปลีกย่อยไปพิจารณารวมกับกระบวนการทั้งหมด

เขาย่อมจะไม่แยกพิจารณามะม่วงออกจากการพิจารณาต้นมะม่วงแล้วเขาจะสืบสาวขึ้นไปจนถึงคุณลักษณะของมันในกระบวนการทั้งหมด มะม่วงไม่เพียงแต่เป็นผลไม้ที่เกิดจากต้นมะม่วงเท่านั้น หากยังเป็นผลไม้ของธรรมชาติอีกด้วย (มหาวิทยาลัยกรรมกรไม่เพียงแต่เป็น “ผล” ที่เกิดจากการมีชนชั้นผู้ใช้แรงงานเท่านั้น หากยังเป็น “ผล” ที่มาจากสังคมแบบทุนนิยมด้วย)

เราจึงเห็นว่าขณะที่ผู้มีทัศนะเมตาฟิสิกส์ซึ่งถือว่าโลกคือการรวมตัวของวัตถุและปรากฏการณ์ต่าง ๆ และเป็นสิ่งที่คงที่นั้น ผู้มีทัศนะวิภาษวิธีกลับเห็นว่า โลกคือการรวมตัวกันของกระบวนการต่าง ๆ ในการนี้ทัศนะวิภาษวิธีถูกต้องในเรื่องธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ และก็ถูกต้องเช่นกันในเรื่องเกี่ยวกับสังคมมนุษย์

เองเกลส์กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “**ลูดวิก ฟอยเออร์บัค**” (Ludwig Feuerbach) ว่า

“วิธีการค้นคว้าและขบคิดแบบเก่าซึ่งเฮเกลเรียกว่าเป็นวิธีการแบบเมตาฟิสิกส์และเป็นวิธีการศึกษาสรรพสิ่งต่าง ๆ ในฐานะว่าเป็นสิ่งหยุดนิ่งคงที่นั้น เคยมีความสำคัญมาในประวัติศาสตร์”

ในสมัยนั้นคนจึงศึกษาสิ่งต่าง ๆ และสังคมว่าเป็นการรวมตัวกันของสิ่งต่าง ๆ ที่ตายตัวและหยุดนิ่ง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและไม่มีวันดับสูญ โดยเฉพาะสังคม

เองเกิลส์ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญอันยิ่งยวดของวิภาษวิธีว่าเป็น “ความคิดที่สำคัญยิ่งและเป็นความคิดมูลฐาน วิภาษวิธีถือว่าเราไม่ควรมองโลกเป็นการรวมตัวของสิ่งต่าง ๆ ที่แล้วเสร็จ (Acheve) หากควรมองว่าเป็นการรวมตัวของกระบวนการซึ่งแม้ดูภายนอกจะเสมือนอยู่คงที่ แต่ที่จริงแล้วสรรพสิ่งรวมทั้งสิ่งที่เรามองเราสะท้อนออกมาและความคิดต่าง ๆ ล้วนแต่ผ่านการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่ขาดสาย จากการกลายมาเป็นจนถึงการดับสูญ และในที่สุดแม้จะมีความบังเอิญบางประการและการถอยหลังไปในบางครั้ง แต่พัฒนาการที่ก้าวหน้าย่อมเกิดขึ้น”

เราจึงต้องไม่มองสังคมแบบทุนนิยมว่าเป็นการรวมตัวของ “สรรพสิ่งที่แล้วเสร็จ” (Accheve) หากเราจะต้องศึกษามันในฐานะที่ว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องพันกันและรวมกัน (Un Complexe De Processus)

ผู้มีทัศนะเมตาฟิสิกส์ยอมรับว่าสังคมแบบทุนนิยมมิได้มีมาแต่ดั้งเดิม เขายอมรับว่ามีประวัติความเป็นมา แต่เขาคิดว่าเมื่อมีสังคมแบบทุนนิยมแล้ว สังคมก็ไม่วิวฒันต่อไป แต่หยุดนิ่ง “อยู่กับที่” เขาเห็นว่า สรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งแล้วเสร็จ (Acheve) เขามิได้เห็นว่าเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการขั้นต่อไป คำสั่งสอนที่เล่ากันว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกนั้น เป็นการอธิบายว่าโลกเป็นการรวมตัวของสรรพสิ่งที่สร้างมาแล้วเสร็จสมบูรณ์ พระเจ้าสร้างของแต่ละสิ่งเสร็จสิ้นไปแล้วทุกวัน พระเจ้าสร้างพฤษชาติ มนุษยชาติ สัตวชาติมาเสร็จแล้วก็แล้วกันนี่คือที่มาของทฤษฎีฟิสิกซ์สม์ (Fixism)

ส่วนวิภาษวิธีมีวิธีพิจารณาที่ตรงข้ามกับวิธีของเมตาฟิสิกส์กล่าวคือตามหลักวิภาษวิธี สรรพสิ่งมิใช่วัตถุหยุดนิ่งคงที่ แต่ “เคลื่อนไหว” อีกทั้งไม่มีสิ่งใดเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ทุกสิ่งเป็นจุดจบของกระบวนการขั้นตอนหนึ่งและในขณะเดียวกันก็เป็นจุดเริ่มต้นของอีกขั้นตอนหนึ่ง ทุกสิ่งล้วนอยู่ในระหว่าง

การแปรเปลี่ยนและพัฒนาทั้งสิ้น ดังนั้นผู้มีทัศนะวิภาษวิธีจึงมั่นใจว่าสังคมทุนนิยมย่อมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมนิยม ไม่มีสิ่งใดที่แล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นผู้มีทัศนะวิภาษวิธีจึงถือว่า สังคมทุนนิยมเป็นการจบขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการ ซึ่งขั้นตอนต่อมาคือ สังคมนิยม ต่อจากนั้นก็จะเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ และยังมีขั้นตอนต่อไปอีก พัฒนาการย่อมจะมีอยู่และมีต่อไป

ที่ว่าเราก็ต้องระมัดระวังและอย่าเห็นว่าวิภาษวิธี เป็นหลักของสิ่งที่เป็นไปตามชะตากำหนด อันอาจทำให้เราสรุปว่า “เมื่อมั่นใจว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแน่ ๆ แล้ว ถ้าเช่นนั้นจะต้องต่อสู้ไปทำไม ?” ขอยกคำกล่าวของ มาร์กซมาตอบปัญหาที่ว่า “เพื่อให้สังคมนิยมคลอดออกมา จำเป็นต้องมีผู้ทำคลอด” (*Pour faire accoucher il societe Soeialiste, Il faudue un accouchour*) ดังนั้นการปฏิวัติและการกระทำจึงเป็นสิ่งจำเป็น.

มันไม่ใช่เรื่องง่าย เราจะต้องไม่ลืมบทบาทของมนุษย์ที่อาจทำให้การเปลี่ยนแปลงนี้รุดหน้าหรือถอยหลัง (เราจะศึกษาปัญหาดังกล่าวในบทที่ 5 ของภาคเดียวกันนี้ ตอนที่เกี่ยวกับ "วัตถุนิยมวิภาษ")

ที่เรามองเห็นได้ขณะนี้คือความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันของกระบวนการในสรรพสิ่งซึ่งเกิดขึ้นจากพลังเคลื่อนไหวภายในตัวของสิ่งนั้น ๆ (auto dynamism) ต้องขอย้ำอีกที่ว่าตามหลักวิภาษวิธีแล้วไม่มีสิ่งใดแล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์ เราจะต้องเห็นว่าการพัฒนาของสรรพสิ่งไม่มี “ฉากสุดท้าย” ถ้าจะเปรียบเทียบว่าโลกเรานี้คือละครโลกใหญ่ ฉากสุดท้ายของละครเรื่องหนึ่งย่อมต่อเนื่องกับฉากแรกของเรื่องต่อไป ซึ่งอันที่จริงแล้ว ฉากสุดท้ายยังไม่ทันจบ ฉากหนึ่งของละครเรื่องต่อไปก็เริ่มต้นแล้ว....

2. การค้นพบที่สำคัญ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 19

เราทราบแล้วว่าการค้นพบที่สำคัญ ๆ ในศตวรรษที่ 19 ได้จัดความคิดแบบเมตาฟิสิกส์ออกไป และทำให้นักวิทยาศาสตร์รวมทั้งมาร์กซ์และเอนเงิลส์ถือว่าจะต้องพิจารณาสรรพสิ่งว่าอยู่ในระหว่างการเคลื่อนไหวที่เป็นวิภาษวิธี

การค้นพบที่สำคัญ ๆ ซึ่งเอนเงิลส์กล่าวถึงในหนังสือ “ลุดวิก ฟอยเออร์บาค” ว่าได้ทำให้วิภาษวิธีรดหน้านั้นมี 3 อย่างคือ

(1) การค้นพบเซลล์ของสิ่งมีชีวิตและการพัฒนาของเซลล์

ก่อนหน้านี้ใช้ทฤษฎีฟิสิกส์ (Fixism) เป็นรากฐานในการใช้ความคิด โดยถือกันว่าบรรดาดินหรือตระกูลของสิ่งต่าง ๆ ในโลกไม่มีอะไรร่วมกันเลย ต่างก็เป็นเอกเทศ มีการแบ่งแยกเป็นประเภทสัตว์ ประเภทพืช การค้นพบ “วิวัฒนาการ” ทำให้เราได้เข้าใจว่าชีวิตประกอบขึ้นจากการตายกับการเกิด และสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งประกอบด้วยเซลล์ การค้นพบนี้จึงทำให้ประเภทพืชกับสัตว์ไม่ถูกจัดแบ่งแยกออกเป็นคนละแขนงอย่างเด็ดขาดเหมือนดังที่ผู้มีทัศนะเมตาฟิสิกส์คิดกัน[/u]

(2) การค้นพบการแปรรูปพลังงาน

โนสมีก่อนเข้าใจกันว่า เสี่ยง ความร้อน และแสง เป็นเอกเทศซึ่งกันและกัน ต่อมาวิทยาศาสตร์ค้นพบว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้แปรเปลี่ยนไปสู่กันและกันได้ มีการเชื่อมโยงของกระบวนการทั้งในวัตถุที่ไม่มีชีวิตและในสิ่งที่มีชีวิต การค้นพบนี้ได้โต้ทัศนะเมตาฟิสิกส์ (ทำให้ทัศนะเมตาฟิสิกส์ฟังไม่ขึ้น)

(3) การค้นพบวิวัฒนาการของมนุษย์และสัตว์

ตามคำกล่าวของเอนเงิลส์ ดาร์วินชี้ให้เห็นว่าผลผลิตของธรรมชาติ นั้นเป็นปลายทางของกระบวนการแห่งการพัฒนาการของตัวกำเนิดเล็ก ๆ อันมีเซลล์เดียว กระบวนการนี้ยาวนาน และทุกสิ่งย่อมเป็นผลของกระบวนการ ซึ่งต้นตอของมันก็คือเซลล์

เองเกลส์สรุปว่า ผลจากการค้นพบที่สำคัญยิ่ง 3 ประการนี้ ทำให้เราสามารถติดตามการเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้รวมทั้งการเชื่อมโยงที่มีอยู่เฉพาะภายในปรากฏการณ์แต่ละอย่างและความเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์หนึ่งกับอีกปรากฏการณ์หนึ่งด้วย

ดังนั้นจึงนับได้ว่าการค้นพบทางวิทยาศาสตร์นั่นเองที่ช่วยให้เกิดกฎที่สองของวิภาษวิธีว่าด้วยผลสะท้อนซึ่งกันและกัน

ระหว่างพืช สัตว์ แร่ ไม่มีเส้นแบ่งชั้น จะมีก็แต่กระบวนการทุกอย่างเชื่อมโยงกันหมด ในสังคมก็เช่นกัน เราจะต้องถือว่าสังคมระบบต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติเท่าที่เป็นมาเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกัน สังคมระบบหนึ่งย่อมต้องเกิดมาจากสังคมระบบที่มีอยู่ก่อนหน้านั้น

สิ่งที่ควรจดจำไว้คือ เราจะต้องมองเห็นให้แจ่มชัดว่า วิทยาศาสตร์ที่ดี ธรรมชาติที่ดี สังคมที่ดีล้วนแต่เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกัน และพลังที่ผลักดันให้เชื่อมโยงพัฒนาารุดหน้าไป คือพลังเคลื่อนไหวภายในตัวของสิ่งนั้น ๆ

3. พัฒนาการที่เป็นวิวัฒนาการหรือพัฒนาการที่รุดหน้า

ย้อนกลับมาพิจารณาเกี่ยวกับมะม่วงอีกครั้ง ถ้าเราพิจารณากระบวนการให้ที่ถั่วขึ้น เราจะเห็นว่ามะม่วงเป็นผลเกิดจากการเชื่อมโยงของขั้นตอนแห่งกระบวนการ มะม่วงมาจากไหน ? คำตอบคือ มาจากต้นมะม่วง ต้นมะม่วงมาจากไหนแล้ว ? ก็มาจากผลมะม่วง การถามตอบแบบนี้เราอาจคิดว่าเป็นการหมุนเวียนไม่รู้จบ กล่าวคือ จากต้นมะม่วงไปสู่มะม่วง จากมะม่วงไปสู่ต้นมะม่วง ฯลฯ หมุนเวียนมาจบที่เดิมเช่นเดียวกับไข่และไก่ ถ้าถามว่าไข่มาจากไหน ตอบได้ว่ามาจากไก่ ถ้าเช่นนั้นไก่มาจากไหน ก็มาจากไข่...

ถ้าเราพิจารณากันเช่นนี้ จะเห็นว่าไม่ใช่กระบวนการเสียแล้ว หากเป็นการหมุนเวียน(แบบวัฏจักร) นี้เองที่ทำให้คนคิดกันไปว่า ทุกอย่างล้วน "ย้อนกลับรอยเดิมตลอดกาล" คือทุกอย่างย้อนกลับไปสู่จุดเริ่มต้นใหม่

แท้จริงแล้ว กระบวนการเป็นดังนี้

(1) มีมะม่วงอยู่ผลหนึ่ง

(2) มะม่วงผลนี้เมื่อสุกและเน่าแล้ว เม็ดมะม่วงแตกหน่อเป็นต้น

มะม่วง

(3) ต้นมะม่วงแต่ละต้นมิได้ออกลูกเพียงลูกเดียว หากออกหลาย

ลูก

ฉะนั้นจะเรียกว่าเราย้อนกลับมาจุดเริ่มต้นเดิมได้อย่างไร เราย้อนกลับมาที่มะม่วงอีกก็จริง แต่เป็นการย้อนกลับที่หลุดหน้าไปอีกชั้นหนึ่ง

โดยนัยเดียวกันถ้าเราเริ่มไปจากตัวต้นมะม่วง กระบวนการจะเป็นดังนี้

(1) ต้นมะม่วงหนึ่งต้นออกลูกเป็น (2) มะม่วงหลาย ๆ ลูกซึ่งก่อให้เกิด (3) ต้นมะม่วงอีกหลาย ๆ ต้น

จากต้นมะม่วงเราย้อนกลับมาที่ต้นมะม่วงอีก แต่ขยายวงออกไป

ดังนั้นจึงไม่ใช่การย้อนรอย (แบบวัฏจักร) แต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่เราเรียกว่าเป็น “พัฒนาการที่เป็นวิวัฒนาการ” ประวัติศาสตร์ชี้ให้เราเห็นว่า กาลเวลาที่ผ่านมาไปย่อมทิ้งร่องรอยไว้กาลเวลาผ่านไปจริง แต่มิใช่เป็นพัฒนาการชนิดเดียวกันกับที่ย้อนกลับมา โลก ธรรมชาติ และสังคมมนุษย์ประกอบกันเป็นพัฒนาการที่เป็นวิวัฒนาการ พัฒนาการแบบนี้ภาษาทางปรัชญาเรียกว่า “พัฒนาการที่หลุดหน้าเป็นเกลียว”

การเปรียบเทียบว่าเหมือนกับเกลียวก็เพื่อให้เข้าใจง่าย และเพื่อให้เห็นว่าสรรพสิ่งวิวัฒน์ตามกระบวนการที่เป็นวง ๆ ก็จริง แต่มิใช่วงที่มาบรรจบที่เดิม หากย้อนกลับมาในขั้นที่สูงกว่าเดิมตั้งนี้ขึ้นไปเรื่อย ๆ เช่นเดียวกับเกลียว

ดังนั้น โลกก็ดี ธรรมชาติก็ดี สังคมก็ดี ล้วนแต่มีพัฒนาการที่เป็นวิวัฒนาการ (หลุดหน้า) และสิ่งที่ผลักดันให้พัฒนาการชนิดนี้เคลื่อนไปคือพลังเคลื่อนไหวภายในตัวของสิ่งนั้น ๆ (autodynamisme)

4. สรุป

เป็นอันที่เราได้ศึกษาทฤษฎีภาษาวิธีมา 2 ข้อแล้ว คือ กฎว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงกับกฎของผลสะท้อนซึ่งกันและกัน เราจำเป็นที่จะต้องศึกษากฎ 2 ข้อดังกล่าวก่อนแล้วจึงจะศึกษากฎต่อไปซึ่งว่าด้วยความขัดแย้งได้ กฎว่าด้วยความขัดแย้งจะช่วยให้เราเข้าใจพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเป็นภาษาวิธีขึ้นคือพลังเคลื่อนไหวภายในที่ได้กล่าวแล้ว

ในบทก่อน ๆ เราได้เห็นแล้วว่าทำไมทฤษฎีนี้จึงถูกรอปรำด้วยความคิดเมตาฟิสิกส์เป็นเวลานาน และทำไมวัตถุนิยมศตวรรษที่ 18 จึงเป็นวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์ และหลังจากได้ศึกษาคำว่า ๆ ถึงการค้นพบที่สำคัญ ๆ ในศตวรรษที่ 19 ว่า ผลจากการค้นพบต่าง ๆ นี้เองทำให้วัตถุนิยมได้พัฒนาขึ้นจนกลายเป็นวัตถุนิยมวิภาษ ทำให้เราเข้าใจดีขึ้นว่าทำไมประวัติของปรัชญาแขนงนี้จึงต้องผ่านช่วงระยะใหญ่ ๆ มาก่อน คือ (1) วัตถุนิยมยุคโบราณ(ทฤษฎีอณู-ปรมาณู) (2) วัตถุนิยมศตวรรษที่ 18 (จักรกลและเมตาฟิสิกส์)จนมาถึง (3) วัตถุนิยมวิภาษ

เราได้ย่ำว่า วัตถุนิยมเกิดจากวิทยาศาสตร์และเกี่ยวพันกับวิทยาศาสตร์ ซึ่งหลังจากได้ศึกษามาจากบทก่อน ๆ เราก็ได้เห็นว่าเป็นจริงดังนั้นจากการศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นภาษาวิธี และเกี่ยวกับกฎว่าด้วยความผลสะท้อนซึ่งกันและกัน เราได้เห็นว่าการใช้ความคิดเช่นนี้อิงอยู่บนรากฐานของวิทยาศาสตร์

ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปมากและมีการค้นคว้าทุกแขนงกันอย่างเชี่ยวชาญที่สุด แต่บางครั้งนักวิทยาศาสตร์เอง (ซึ่งโดยทั่วไปไม่รู้จักรวฏุนิยมวิภาษ) ก็ไม่เข้าใจความสำคัญของการค้นพบใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์แต่ละแขนงว่าเกี่ยวพันกับวิทยาศาสตร์ทั่วไปอย่างไร ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของปรัชญาที่จะให้คำอธิบายเกี่ยวกับโลกและเกี่ยวกับปัญหาในขอบเขตกว้าง โดยเฉพาะเป็นหน้าที่ของทางฝ่ายวัตถุนิยมวิภาษที่จะรวบรวมการค้นพบเฉพาะในแต่ละแขนงของวิทยาศาสตร์เพื่อสรุปให้เป็นทฤษฎีที่จะอำนวยความสะดวกให้เราได้เป็น "เจ้าของและเป็นนายเหนือธรรมชาติ" ได้ดียิ่งขึ้น ตามคำกล่าวของเดการ์ตส์

บทที่สี่

กฎที่สาม: ความขัดแย้ง

เราได้เห็นกันแล้วว่าตามหลักทฤษฎีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วิวัฒนาการตลอดเวลา หรือพูดสั้น ๆ ว่ามีความเคลื่อนไหวที่เป็นวิภาษวิธี (กฎที่ 1)

การเคลื่อนไหวที่เป็นวิภาษวิธีนี้เป็นไปเพราะทุกสิ่งทุกอย่างเป็นผลจากการเชื่อมโยงของกระบวนการ คือการเชื่อมโยงของขั้นตอนหนึ่งที่เกิดมาจากอีกขั้นตอนหนึ่ง และเมื่อเราได้ศึกษาให้ลึกซึ้งเข้าไปอีกเราก็เห็นได้ว่า การเชื่อมโยงของกระบวนการนี้ย่อมต้องพัฒนาไปอย่างก้าวหน้า แม้จะมี “การถอยหลังชั่วคราวระยะเวลานึง” บ้างก็ตาม

การพัฒนาชนิดนี้เรียกว่าเป็นการพัฒนาที่เป็นวิวัฒนาการหรือที่รู้ตหน้าขึ้นเป็นเกลียว และเราได้เรียนรู้ว่า พัฒนาการชนิดนี้เกิดขึ้นโดยตนเอง โดยพลังเคลื่อนไหวภายใน (autodynamisme) ต่อไปนี้เราจะได้ศึกษาว่ากฎของพลังเคลื่อนไหวภายในคืออะไรบ้าง กฎใดบ้างที่ทำให้เกิดขั้นตอนต่อไป นี่คือนสิ่งที่เรียกว่า “กฎของการเคลื่อนไหวที่เป็นวิภาษวิธี”

จากหลักภาษาวรรณคดี เราได้เรียนรู้ว่าไม่มีสิ่งใดคงที่อยู่ชั่ววันจันทร์ ทุกสิ่งย่อมต้องมีการเริ่มต้น (เกิด) การสูงงอม การแก่ (เก่า) และจะต้องมีจุดจบคือ ความตาย

ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องผ่านขั้นต่อไปนี้เป็นขั้น : เกิด เจริญ แก่ (เก่า) สิ้นสุด ทำไมถึงเป็นเช่นนี้ ? ทำไมสิ่งต่าง ๆ จึงไม่คงอยู่ชั่ววันจันทร์ ?

ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ตั้งกันมาช้านานแล้ว และเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งของมนุษย์ตลอดมา คนเราตั้งปัญหากันมานานแล้วว่า ทำไมเราจึงต้องตาย ? หลายคนไม่เข้าใจว่าความตายเป็นสิ่งจำเป็นและมนุษย์เราแต่ไหนแต่ไรใฝ่ฝันที่จะมีชีวิตอมตะ ทหาทางที่จะเปลี่ยนกฎแห่งความจริงที่ว่ามนุษย์จะต้องตาย เช่น ในยุคกลางมีการคิดค้นยาวิเศษ กินแล้วเป็นหนุ่มเป็นสาวขึ้น กินแล้วจะมีชีวิตยืนยง

ทำไมทุกสิ่งทุกอย่างที่ก่อกำเนิดขึ้นมาย่อมจะต้องตายไปในที่สุดเล่า ? นี่เป็นกฎสำคัญของภาษาวรรณคดีซึ่งเราจะต้องเอามาเผชิญเปรียบเทียบกับเมตาฟิสิกส์

1. ชีวิตกับความตาย

เมตาฟิสิกส์แยกสรรพสิ่งออกจากกันเป็นเอกเทศ โดยเหตุนี้จึงมองทุกอย่างเพียงด้านเดียว ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่มองสิ่งต่าง ๆ จากด้านเดียว ผู้ที่นั้นคิดตามวิธีเมตาฟิสิกส์ เมื่อผู้ใดที่คิดตามวิธีดังกล่าวพิจารณาปรากฏการณ์ของความมีชีวิต เขาจะพิจารณาอย่างเอกเทศโดยไม่นำไปเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์อื่น เขาจะมองความมีชีวิตแต่เพียงด้านเดียวและแยกออกมาจากปรากฏการณ์อื่น ในการพิจารณาความตายก็เช่นกัน เขาก็จะใช้ทัศนะด้านเดียวและจะสรุปว่า ชีวิตก็คือชีวิต ความตายก็คือความตาย ระหว่าง 2 จุดนี้ไม่มีจุดร่วมกันเลย เขาว่าเราไม่อาจที่จะเป็นและตายในขณะเดียวกัน เพราะเป็นสิ่งตรงกันข้ามและต่างกันอย่างสิ้นเชิง

การมองเช่นนี้เป็นการมองอย่างผิวเผิน ถ้าเราพิจารณาให้ถี่ถ้วนกว่านี้ เราจะเห็นว่ามันไม่ตรงกันข้ามเสียทีเดียว เราขีดค้นความเป็นกับความ

ตายไปซัด ๆ หาได้ไม่ เพราะจากประสบการณ์และจากความเป็นจริง เราก็เห็นแล้วว่า ความตายสืบต่อจากความมีชีวิต และความตายก็มาจากสิ่งที่มีชีวิต

แล้วชีวิตเล่าอุบัติมาจากความตายได้หรือไม่ ? คำตอบคือได้ ทั้งนี้ เพราะส่วนประกอบต่าง ๆ ของสิ่งที่ตายแล้วก็จะแปรเปลี่ยนเพื่อให้กำเนิด แก่ชีวิตอื่น และเป็นปุ๋ยสำหรับพื้นดินซึ่งจะอุดมสมบูรณ์ขึ้น เป็นต้น ในหลายกรณีความตายช่วยให้ชีวิตอื่นอุบัติขึ้นและในร่างที่มีชีวิตเอง ชีวิตมีอยู่ได้ ก็เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีเซลล์ใหม่เข้ามาแทนที่เซลล์ ตาย

ดังนั้น ความมีชีวิตและความตายจึงแปรเปลี่ยนซึ่งกันและกันตลอดเวลา และในทุกสิ่งทุกอย่างเราจึงเห็นได้ถึงความจำเป็นของกฎนี้: คือไม่ว่า ณ ที่ใด ทุกอย่างย่อมแปรเปลี่ยนไปเป็นสิ่งตรงกันข้าม

2. สรรพสิ่งแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งตรงข้าม

ผู้มีทัศนะเมตาฟิสิกส์เอาสิ่งตรงข้ามมาเผชิญกัน เป็นคนละฝ่าย แต่ตามสภาพความเป็นจริง สิ่งตรงข้ามแปรเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดคงอยู่ในรูปเดิม ล้วนแต่จะต้องแปรเปลี่ยนไปเป็นสิ่งตรงข้าม

ตัวอย่าง เช่น ถ้าเราพิจารณาเรื่องสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริงกับสิ่งที่ผิดความจริง เราอาจคิดว่าระหว่าง 2 สิ่งนี้ไม่มีอะไรตรงกันเลย นี่เป็นทัศนะที่มองด้านเดียว ถือว่าสิ่งตรงข้ามเป็นสิ่งตรงข้ามกันเป็นคนละฝ่ายกันอย่างสิ้นเชิง เช่นเดียวกับที่บางคนแยกความมีชีวิตกับความตาย

สมมุติเรากำลังพูดว่า “แน่ะ ผนตก” เป็นไปได้ที่ในขณะที่เรายังพูด ไม่จบฝนก็หายแล้ว ฉะนั้น ประโยคนี้ถูกต้องเมื่อเราเริ่มพูด แต่มันกลายเป็นไม่ตรงกับความจริงไปแล้วในตอนท้าย (ชาวกรีกโบราณเคยเข้าใจเรื่องนี้มาแล้ว จึงเคยกล่าวว่า เพื่อที่จะไม่พูดผิดก็ต้องไม่พูดอะไรเลย)

โดยนัยเดียวกัน เวลาเราเห็นมะม่วงสุกหล่นอยู่ และเราพูดว่า “มะม่วงลูกนี้สุก” ทั้งที่มะม่วงหล่นมาระยะหนึ่งแล้ว และเริ่มจะเน่า ดังนั้นสิ่งที่เป็นจริงในขณะหนึ่งจึงกลายเป็นสิ่งที่ผิดความจริงไปแล้วในอีกขณะหนึ่ง

ทางวิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน มีตัวอย่างว่า เคยได้ให้กฎต่าง ๆ ที่ถือกันว่า “ถูกต้อง” เป็นเวลาหลายปี แต่ต่อมาเมื่อวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าขึ้น กฎเหล่านั้นกลายเป็น “ไม่ถูกต้อง” เสียแล้ว

เราจึงเห็นได้ว่าสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริงแปรไปเป็นสิ่งที่ผิดความจริง ส่วนสิ่งที่ผิดความจริงเล่า แปรเป็นสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริงได้หรือไม่

ในยุคแรก ๆ ของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ โดยเฉพาะในอียิปต์ มนุษย์อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตกว่าเป็น การสู้รบของเทพเจ้าในสวรรค์ การอธิบายเช่นนี้ไม่ถูกต้องในข้อที่ว่า เทพเจ้าเป็นผู้ผลักหรือดึงดวงอาทิตย์ให้เคลื่อนที่ แต่วิทยาศาสตร์ยอมรับว่ามีความถูกต้องอยู่นิดหน่อยตรงที่ว่า มีพลังบางอย่าง (ทางฟิสิกส์) ที่ทำให้ดวงอาทิตย์เคลื่อนที่ เราจึงเห็นได้ว่าความไม่ถูกต้องนั้นมีใช่จะตรงกันข้ามกับความถูกต้องเสียทีเดียว

ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างย่อมแปรเปลี่ยนไปเป็นสิ่งที่ตรงข้าม การณ์นี้เป็นไปได้อย่างไร ความมีชีวิตแปรเป็นความตายได้อย่างไร ?

ถ้าความมีชีวิตคือความมีชีวิตร้อยเปอร์เซ็นต์ มันก็ย่อมเป็นความตายไปไม่ได้ ถ้าความตายเป็นความตายอย่างสิ้นเชิงร้อยเปอร์เซ็นต์ สองสิ่งนี้ย่อมแปรเปลี่ยนซึ่งกันและกันไม่ได้ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ในความมีชีวิตย่อมมีความตายแทรกอยู่ ดังนั้นในความตายย่อมมีความมีชีวิตแทรกอยู่เช่นกัน

เมื่อพิจารณาให้ถี่ถ้วน เราจะเห็นว่าตัวคนที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นประกอบด้วยเซลล์ต่าง ๆ เซลล์เหล่านี้มีการแทนที่กันคือ เมื่อเซลล์หนึ่งตายไปก็จะมีเซลล์ใหม่เกิดขึ้นแทนที่ในที่เดิม เซลล์เหล่านี้มีชีวิต, แล้วก็ตาย แล้วก็มีชีวิตอีกอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในตัวเราจึงมีทั้งชีวิตและความตาย

เรารู้กันแล้วว่า เศราของศพยวขึ้นได้ เล็บ-ผมก็เช่นกัน ปรากฎการณ
เช่นนี้พิสูจนอย่างแจ่มชัดว่าในความตายสิ่งมีชีวิตก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไปด้วย

ในสหภาพโซเวียต มีการเก็บโลหิตของศพไว้ในที่พิเศษเพื่อที่จะใช้
ถ่ายเลือดนี้แสดงว่าเลือดของคนตายสามารถช่วยคนเป็นได้ ดังนั้นเราจึงพูด
ได้ว่าในความตายก็มีสิ่งมีชีวิต

เองเกลส์กล่าวว่า

“ชีวิตจึงเป็นความขัดแย้งเช่นกัน เป็นความขัดแย้ง ที่มีอยู่ในทุกสิ่ง
ทุกอย่างและในปรากฎการณนั่นเอง และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและได้รับการ
แก้ตกไป **เมื่อความขัดแย้งสิ้นสุดไป ชีวิตก็ยอมสิ้นสุดด้วย และเมื่อนั้น
ก็คือความตาย”**

ดังนั้นไม่เพียงแต่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างแปรเปลี่ยนซึ่งกันและกัน หากยังมี
ลักษณะนี้ก็คือ สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามเป็นเช่นนั้น ๆ แล้ว ในขณะที่เดียวกัน
ยังเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับมันอีกด้วย เพราะทุกสิ่งย่อมมีความตรงข้ามอยู่
ในตัว

ทุกสิ่งมีทั้งความเป็นสิ่งนั้น ๆ ของมันและมีความตรงข้ามของมัน
อยู่ในตัว

ถ้าเราลองยกตัวอย่างห่วงกลม เราจะเห็นว่ามืพลังที่สามารถจะผลึก
ห่วงนี้ไปสู่ชีวิตด้วยการผลึกจากใจกลางออกไปวงนอก(Expression) และ
เราจะเห็นด้วยว่ามีพลังที่ผลึกมันในทางตรงข้าม พลังแห่งความตายที่ผลึก
จากข้างนอกเข้าสู่ใจกลาง (Compression)

ดังนั้นภายในของทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีพลังตรงข้ามอยู่ร่วมกัน คือ
มีความเป็นปรปักษ์กันในตัว

พลังปรปักษ์นี้ทำอะไรบ้าง ? มันยอมต่อสู้อัน ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่าง
จึงไม่เพียงแต่ถูกผลึกไปในด้านเดียวโดยพลังอย่างเดียว หากโดยความเป็น

จริงแล้วมีพลัง 2 ชนิดที่ผลัดกัน คือผลักในทางบวก(Affirmation) ต้านกับผลักในทางลบ(Negative) ผลักไปในทางแห่งความตาย ต้านกับผลักไปในทางแห่งความมีชีวิต

บวก และ **ลบ** ในสิ่งต่าง ๆ หมายถึงอะไร

ในชีวิต มีพลังที่รักษาชีวิตซึ่งพลังนี้โน้มไปในทางบวกของชีวิต แต่ขณะเดียวกันในชีวิตก็มีพลังที่โน้มไปในทางลบ ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามย่อมมีพลัง 2 ชนิดนี้ และระหว่างบวกกับลบมีความขัดแย้งกัน

ตามหลักวิชาชีวิต ทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลง แต่ทำไมจึงมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เป็นเพราะสิ่งนั้น ๆ ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีการต่อสู้อันตราย พลังต่าง ๆ ระหว่างความเป็นปรปักษ์กันภายใน คือ เป็นเพราะมีความขัดแย้งกัน นี่คือกฎที่สามของวิชาชีวิต : สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงเพราะมีความขัดแย้งในตัว

(เราจำเป็นที่จะต้องใช้ศัพท์ยาก ๆ ในบางครั้ง เช่น วิชาชีวิต,พลังเคลื่อนไหวภายใน หรือศัพท์ที่ไม่ตรงกับหลักสูตรกวีทยาเก่า ๆ ไม่ใช่เพราะว่าเรานึกสนุกที่จะใช้ศัพท์เหล่านี้ให้ฟังขลังอย่างที่พวกนายทุนเขาชอบทำกัน แต่เป็นเพราะว่าในการศึกษาทฤษฎีแม้จะเป็นการศึกษาหลักเบื้องต้น แต่เราต้องการให้ค่อนข้างสมบูรณ์เพื่อท่านจะได้อ่านงานของมาร์กซ,องเกิลส์และเลนินได้สะดวกขึ้น เพราะท่านทั้งสามใช้ศัพท์เหล่านี้ อย่างไรก็ตาม เรา จะพยายามอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจศัพท์ในขอบเขตของหนังสือเล่มนี้)

3. กาะ-ยีนยัน กาะ-แยง และ กาะ-แยงของกาะ-แยง (Affirmation, Negation, negative de La Negative)

ก่อนอื่นเราจะต้องทำความเข้าใจกัน และไม่เอาความขัดแย้งในทาง วาจามาปะปนกับเรื่องที่เราจะพูดต่อไป ความขัดแย้งทางวาจาได้แก่ เมื่อใคร เขาบอกกับเราว่า “ใช่” แล้วเราแย้งว่า “ไม่ใช่” แต่สิ่งที่เราจะศึกษานี้เป็น คนละเรื่องกัน เราจะศึกษาถึงความขัดแย้งที่เป็นวิชาชีวิต กล่าวคือ ความ

ขัดแย้งในข้อเท็จจริง (Facts) และในสิ่งต่าง ๆ

เมื่อเราพูดถึงความขัดแย้งที่มีอยู่ในสังคมทุนนิยม มิได้หมายความว่า ในสังคมชนิดนี้บางคนมีความเห็นต่อทฤษฎีบางเรื่องว่าผิด บางคนว่าถูก หากหมายถึงความขัดแย้งในสภาพความเป็นจริงและข้อเท็จจริง หมายถึงว่ามีพลังจริง ๆ ที่กำลังต่อสู้กัน ก่อนอื่นคือมีพลังที่ต้องการจะยืนยันตัวเอง นั่นคือชนชั้นนายทุนที่พยายามจะคงตัวไว้ นอกจากนี้ยังมีพลังทางสังคมอีกพลังหนึ่งที่ต้องการจะปฏิเสธชนชั้นนายทุน พลังดังกล่าวคือ ชนชั้นผู้ใช้แรงงาน ความขัดแย้งจึงปรากฏอยู่ในสภาพที่เป็นจริง เพราะชนชั้นนายทุนจะไม่มีอยู่ถ้าไม่มีสิ่งตรงข้ามซึ่งก็คือชนชั้นผู้ใช้แรงงาน ดังที่มาร์กซกล่าวไว้ว่า

“นอกจากสิ่งอื่นใด ชนชั้นนายทุนได้ชุดหลุมฝังศพตนเอง”

เพื่อจะไม่ให้สภาพเป็นเช่นนี้ ชนชั้นนายทุนจะต้องปฏิเสธตนเองที่จะเป็นชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ดังนั้นการที่ชนชั้นนายทุนยืนยันความเป็นนายทุนของตนเอง จึงสร้างสภาพแย้ง (หรือการล้มล้าง) ชนชั้นของตนเองขึ้นมา

ยกตัวอย่าง ไช้ ซึ่งออกมาจากแม่ไก่ และแม่ไก่เป็นผู้ฟัก เราจะเห็นว่าในไข่ไก่นั้นมี “ตัวกำเนิด” (Germe) ซึ่งถ้าไข่นั้นอยู่ในที่มีอุณหภูมิบางระดับและในสภาพบางสภาพ ไช้ก็จะแปรเป็นลูกเจี๊ยบ “ตัวกำเนิดนี้จึงเท่ากับเป็นการแย้งตนเองของไข่ไก่แล้ว” เราเห็นได้ว่าในไข่ไก่นี้มี 2 พลังที่ต้านกันอยู่ พลังหนึ่งพยายามที่จะให้ไข้อย่างคงเป็นไข่ อีกพลังหนึ่งพยายามให้กลายเป็นลูกเจี๊ยบ ภายในไข่จึงมีความไม่ลงรอยกันในตัว และในทุกสิ่งทุกอย่างก็เช่นกันย่อมมีความไม่ลงรอยกัน

ที่กล่าวมาอาจจะฟังเข้าใจได้ยาก ทั้งนี้เพราะเราเคยชินอยู่แต่กับการใช้ปัญญาตามหลักเมตาฟิสิกส์ ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องหันมาพยายามที่จะค้นกับการมองสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริงของมัน

สิ่งใดก็ตามเริ่มต้นด้วยการเป็นภาวะบวกหรือภาวะยืนยัน (Affirmation) ซึ่งกำเนิดมาจากภาวะลบหรือภาวะแย้ง (Negation) เช่นลูกไก่ เป็นภาวะบวก ที่เกิดมาจากการแย้งความเป็นไข่ นี่เป็นขั้นหนึ่งของกระบวนการ ต่อมาลูกไก่จะแปรเปลี่ยนเป็นแม่ไก่ และในท่ามกลางความแปรเปลี่ยนนี้ ก็จะมี ความขัดแย้งระหว่างพลังที่สู้เพื่อให้ลูกไก่เติบโตเป็นแม่ไก่และพลังที่สู้เพื่อให้ลูกไก่อยังคงเป็นลูกไก่ แม่ไก่จึงเป็นการแย้งความเป็นลูกไก่ ซึ่งลูกไก่ก็มาจากการแย้งความเป็นไข่

แม่ไก่จึงเป็นภาวะแย้งของภาวะแย้งและนี่ก็คือการดำเนินของขั้นตอนต่าง ๆ ตามหลักวิชาชีวิต

1. ภาวะยืนยัน (Affirmation)

= บทยืนยัน (สภาวะพื้นฐาน--Thesis)

2. ภาวะแย้ง (Negation)

= บทแย้ง (สภาวะขัดแย้ง--Antithesis)

3. ภาวะแย้งของภาวะแย้ง(Negation de La Negation)

= บทสรุปยืนยัน (สภาวะสังเคราะห์--Synthesis)

ที่แสดงข้างต้นคือเป็นการสรุปพัฒนาการของหลักวิชาชีวิต เราใช้ศัพท์ข้างต้นนี้เพื่อแสดงถึงการเชื่อมโยงของขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่า แต่ละขั้นตอนคือ การทำลายขั้นตอนที่อยู่ถัดขึ้นไป

การทำลายคือการแย้ง ลูกไก่คือการแย้งความเป็นไข่ เพราะเมื่อมันเกิดขึ้นมามันก็ทำได้ทำลายไข่ รวงข้าวก็เช่นกันคือการแย้งความเป็นเมล็ดข้าว เมล็ดพันธุ์ข้าวเมื่ออยู่ในดินก็ย่อมแตกหน่อ การแตกหน่อคือการแย้งความเป็นเมล็ด หลังจากนั้นก็จะเป็นต้นข้าว ต้นข้าวต่อมาก็จะเจริญและแตกรวง รวงก็จะเป็นการแย้งความเป็นต้นข้าวหรือเป็นภาวะแย้งของภาวะแย้ง

เราจึงเห็นได้ว่า ภาวะแย้งที่หลักวิชาชีวิตอ้างถึงเป็นวิธีพูดถึงการทำลายอย่างสรุป คือ มี การแย้งสิ่งที่กำลังสูญสิ้นไป สิ่งที่กำลังถูกทำลายไป

1. ระบบศักดินาเป็นภาวะแย้งของระบบทาส
2. ระบบทุนนิยมเป็นภาวะแย้งของระบบศักดินา
3. ระบบสังคมนิยมเป็นภาวะแย้งของระบบทุนนิยม

เช่นเดียวกับความขัดแย้ง เราได้ชี้ความแตกต่างระหว่างความขัดแย้งทางวาจาและความขัดแย้งในทางตรรก ในที่นี้เราก็ต้องทำความเข้าใจให้ดีว่าการแย้งทางวาจาคือการพูดว่า “ไม่” แต่การแย้งในทางหลักวิภาษวิธี หมายถึง “การทำลาย”

แต่ที่ว่า แม้การแย้งจะหมายถึง การทำลาย แต่ก็มีได้หมายความถึงการทำลายทั่ว ๆ ไป หากหมายถึงการทำลายที่เป็นวิภาษวิธีเท่านั้น ถ้าเราตบยุง มันมิได้ตายด้วยการทำลายจากภายในหรือโดยการแย้งที่เป็นวิภาษวิธี การที่ยุงถูกทำลายมิได้เป็นผลมาจากขั้นตอนของพลังเคลื่อนไหวภายในตัว หากเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงในทางกลศาสตร์

การทำลายจะเป็นการแย้งได้ก็ต่อเมื่อมันเป็นผลที่เกิดจากภาวะบวกรหรือเกิดมาจากภาวะยี่นยั้น เช่น ไข่ที่กกไว้เริ่มแรกมันเป็นภาวะยี่นยั้น แต่แล้วมันก็สร้างภาวะแย้งให้ตัวมันเอง มันจึงกลายเป็นลูกไก่ และลูกไก่นี้แสดงถึงการทำลายหรือการแย้งความเป็นไข่ ด้วยการแหวกออกมาจากเปลือก ซึ่งเป็นการทำลายเปลือก

ในลูกไก่ เราจะเห็นว่ามีส่วนพลังที่เป็นการแย้งกันคือ “ลูกไก่” และ “แม่ไก่” และในระหว่างพัฒนาการของกระบวนการนี้ แม่ไก่ก็จะออกไข่อีกหลาย ๆ ฟอง นั่นก็คือภาวะแย้งของภาวะแย้ง แล้วจากไข่หลาย ๆ ใบนั้น ก็จะมีกระบวนการใหม่เชื่อมโยงต่อไป

ตัวอย่างต่อไป คือ ตัวอย่างเกี่ยวกับปรัชญาวัตถุนิยม

แรกเริ่มเราจะเห็นว่ามัตถุนิยมแบบปฐมกาลซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ แต่เนื่องจากยังมีอวิชชา ฉะนั้นจึงสร้างภาวะแย้งของมันขึ้นมาเอง ได้แก่จิตนิยม แต่จิตนิยมซึ่งแย้งวัตถุนิยมโบราณนั้น เมื่อถึงคราวมันเองก็ถูกแย้งจากวัตถุนิยมสมัยใหม่ คือ วัตถุนิยมวิภาษ เพราะเมื่อปรัชญาพัฒนาไป

พร้อม ๆ กับวิทยาศาสตร์ก้าวหน้า ก็ได้ทำลายจิตนิยม จากตัวอย่างนี้เราก็ได้เห็นถึงกระบวนการที่ประกอบด้วยภาวะยืนยั้น, ภาวะแย้ง และภาวะแย้งของภาวะแย้ง

เราจะเห็นกระบวนการแบบเดียวกันนี้ได้ในวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ ในยุคแรก ๆ ของประวัติศาสตร์ เราได้เห็นที่เคยมีสังคมแบบปฐมนิคมอันเป็นสังคมที่ไม่มีชนชั้น และอยู่บนพื้นฐานของการมีกรรมสิทธิ์ที่ดินร่วมกัน แต่กรรมสิทธิ์แบบนี้ต่อมากลายเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาการผลิต ดังนั้นจึงก่อให้เกิดภาวะแย้งในตัว ซึ่งก็คือ สังคมที่มีชนชั้นและตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรรมสิทธิ์เอกชนและการกดขี่ขูดรีด แต่สังคมนั้นหลังจากนั้นก็ยังมีภาวะแย้งอยู่ในตัว เพราะเมื่อปัจจัยการผลิตพัฒนาขึ้นสู่ระดับสูงขึ้นก็ย่อมขัดแย้งกับการแบ่งชนชั้นในสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็ย้อนกลับมายังจุดเริ่มต้นจุดเดิม คือความจำเป็นที่จะต้องมีสังคมแบบคอมมิวนิสต์ หากเป็นระบบที่อยู่ในระดับสูงกว่าแบบดั้งเดิม เพราะในสมัยโบราณไม่มีผลผลิตเท่าใดนัก แต่ปัจจุบันเรามีความสามารถสูงในการผลิต

ขอให้สังเกตว่าตามตัวอย่างต่าง ๆ ที่ยกมาข้างต้นแต่ละตัวอย่างนั้นล้วนแต่จะต้องมีการย้อนกลับไปสู่จุดเริ่มต้น หากเป็นจุดเริ่มต้นที่อยู่ในระดับสูงกว่าจุดเริ่มต้นเดิม หรือเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาตามเกลียว

ดังนั้นเราจึงเห็นว่าความขัดแย้งเป็นกฎสำคัญยิ่งกฎหนึ่งในหลักวิชาวิธี และวิวัฒนาการเป็นการต่อสู้ระหว่างพลังที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เราได้เห็นอีกด้วยว่าสรรพสิ่งย่อมแปรเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และย่อมแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งตรงข้าม สรรพสิ่งย่อมไม่เป็นเอกฉันท์ (ไม่ใช่ "เอกภาพ" ซึ่งจะกล่าวถึงภายหลัง) ในตัว เพราะมีการต่อสู้ระหว่างพลังที่ตรงกันข้ามกัน หรืออีกนัยหนึ่งมีความขัดแย้งภายใน

(หมายเหตุ เราพึงสังวรณ์ว่ากระบวนการแห่งภาวะยืนยั้น, ภาวะแย้ง, ภาวะแย้งของภาวะแย้งนั้น เป็นเพียงการแสดงออกอย่างสังเขปของขั้นตอนของวิวัฒนาการที่เป็นวิชาวิธี อย่านำได้ค้นหา 3 ขั้นตอนนี้ในทุกหนทุกแห่ง

เพราะไม่แน่ว่าเราจะพบมันเสมอไป บางครั้งเราอาจพบเพียงขั้นที่หนึ่งหรือขั้นที่สอง เพราะวิวัฒนาการยังไม่สิ้นสุดลง ดังนั้นจึงไม่ควรมองการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งอย่างจักรกล ในขั้นนี้พึงระลึกว่า ความขัดแย้งเป็นกฎสำคัญยิ่งของวิชาชีววิธาน)

4.สรุป

เราทราบกันแล้วว่าวิชาชีววิธานเป็นวิธีในการคิด ในการใช้เหตุผล ในการวิเคราะห์ ซึ่งช่วยให้เราใช้ความสังเกตได้ถูกต้อง เพราะทำให้เราจำเป็นที่จะต้องค้นหาต้นตอของทุกสิ่งทุกอย่าง และต้องพยายามอธิบายวิวัฒนาการของมัน

จริงอยู่ วิธีคิดแบบโบราณก็เคยมีความจำเป็นมาแล้วในยุคนั้น ๆ ส่วนการศึกษาด้วยวิธีวิชาชีววิธานเป็นการประจักษ์ว่าแม้มองดูสรรพสิ่งแต่ภายนอก มันอยู่คงที่นิ่งเฉย แต่มันมีลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการ ซึ่งทุกอย่างย่อมมีการเริ่มต้นและการสิ้นสุด ดังที่เองเกลส์กล่าวว่า “ในที่สุด แม้จะมองดูว่ามีเหตุบังเอิญที่มีได้คาดคิดบ้าง หรือมีการถอยหลังในบางขณะบ้าง แต่แล้วพัฒนาการที่ก้าวหน้าย่อมปรากฏขึ้นแน่นอน”

วิชาชีววิธานนี้ช่วยให้เราเข้าใจพัฒนาการและวิวัฒนาการของสรรพสิ่ง และช่วยให้เราเข้าใจว่าสิ่งเก่าย่อมต้องสูญไปเพื่อให้สิ่งใหม่เกิดขึ้นมาแทนที่ นอกจากนี้ยังทำให้เราเข้าใจพัฒนาการต่าง ๆ ในกระบวนการของการแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง โดยเรารู้ว่าทุกสิ่งประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน เพราะว่าตามทัศนะวิชาชีววิธานนี้ พัฒนาการที่เป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งและวิวัฒนาการย่อมเป็นการต่อสู้กันอย่างไม่หยุดยั้งของพลังและหลักการที่ตรงกันข้ามกัน

ดังนั้นจากกฎที่ 1 ของวิชาชีววิธานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลง หรือที่เองเกลส์กล่าวว่า “ไม่มีสิ่งใดคงอยู่ตามเดิม หรือคงอยู่ที่เดิม” บัดนี้เราก็ทราบคำอธิบายนี้คือ นอกจากมีการเปลี่ยนแปลงทั้งแปรเปลี่ยน

ไปมาซึ่งกันและกันแล้ว สรรพสิ่งยังแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งตรงข้ามของกันและกัน ความขัดแย้งจึงเป็นกฎสำคัญของวิชาชีวิต

5. เอกภาพของสิ่งตรงข้าม

สรรพสิ่งแต่ละสิ่งคือเอกภาพของสิ่งตรงข้าม

พูดอย่างนี้ฟังดูเหมือนเป็นเรื่องเหลวไหล เพราะโดยทั่วไปเราคิดกันว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งกับสิ่งที่ตรงข้ามกับมันไม่มีอะไรที่เหมือนกันเลย” แต่ตามหลักวิชาชีวิตแล้ว ทุกสิ่งในขณะเดียวกันเป็นทั้งตัวมันเองและเป็นสิ่งตรงข้ามกับตัวมันเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าทุกสิ่งคือเอกภาพของสิ่งตรงข้าม เราจะต้องอธิบายหลักนี้ต่อไป

ผู้ที่มีทัศนะเมตาฟิสิกส์ ถือว่าเอกภาพของสิ่งที่ตรงข้ามเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับคนที่คิดแบบนี้ สรรพสิ่งถูกสร้างมาจากชิ้นเดียวอันเดียว ลงรอยเข้ากันได้ดีในตัว ส่วนหลักวิชาชีวิตกลับยืนยันต่างกับเขา คือ กล่าวหาว่าทุกสิ่งย่อมประกอบขึ้นจาก 2 ส่วน ส่วนประกอบหนึ่งคือตัวของสิ่งนั่นเอง อีกส่วนหนึ่งคือสิ่งตรงข้ามกับมัน และในสรรพสิ่งมีพลัง 2 ชนิดที่ต่อสู้กันเพราะภายในตัวสิ่งนั้น ๆ มีความไม่ลงรอยกัน มีความขัดแย้งกัน

ตัวอย่างเช่น ความไม่รู้กับวิทยาศาสตร์ หรือความรู้ทางฝ่ายเมตาฟิสิกส์ เห็นว่าเป็นสองสิ่งที่ตรงข้ามกันและต่างกันอย่างสิ้นเชิง ใครที่ไม่มีความรู้คนนั้นก็มิใช่ผู้รู้ ใครที่เป็นผู้รู้คนนั้นก็มิใช่คนโง่เง่า

แต่ถ้าเราลองดูจากข้อเท็จจริง จะเห็นว่าสองสิ่งนี้มิใช่จะต่างกันอย่างสิ้นเชิง เราจะเห็นได้ว่าความไม่รู้มีอยู่ก่อน ต่อมาก็มีความรู้ ซึ่งข้อนี้พิสดารให้เราเห็นว่าสิ่งหนึ่งได้แปรเปลี่ยนไปเป็นสิ่งตรงข้าม กล่าวคือ ความไม่รู้แปรเปลี่ยนเป็นความรู้

ความไม่รู้อย่างสิ้นเชิงนั้นไม่มี ใครก็ตามต่างให้โง่เง่าเท่าต้นสักเพียงใดก็ยิ่งรู้จักสิ่งต่าง ๆ บ้าง รู้ว่าอะไรเป็นอาหารได้บ้าง ฉะนั้นจึงไม่มีความ

โง่งอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ ย่อมมีความรู้แทรกอยู่ในความโง่ง ความรู้
ก่อนกำเนิดอยู่ภายในความโง่งอยู่แล้ว ดังนั้นคำกล่าวที่ว่าสิ่งตรงข้ามย่อมอยู่
ภายในตัวของสิ่งนั้นจึงเป็นคำกล่าวที่ถูกต้อง

ทางด้านความรู้นั้นเล่า จะกล่าวได้หรือไม่ว่าเป็นความรอบรู้ร้อย
เปอร์เซ็นต์ ? เป็นไปไม่ได้ ใครบ้างจะรอบรู้ไปหมดทุกอย่าง ดังที่เลนินกล่าว
ว่า **“สิ่งที่จะต้องเรียนรู้มันไม่มีที่สิ้นสุด”** ซึ่งหมายความว่าเรายังมีสิ่งที่จะต้อง
ศึกษาอยู่เสมอ จึงไม่มีสิ่งที่เป็นความรอบรู้อย่างสมบูรณ์ ความรู้ วิทยาศาสตร์
ย่อมต้องมีส่วนที่บกพร่องอยู่

ตามสภาพความเป็นจริงแล้ว ความไม่รู้และความรู้เป็นสิ่งสัมพัทธ์
(relative) และสองสิ่งนี้ปะปนกันอยู่

ตามตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เราจะเห็นความจริงในด้านที่ว่าในสิ่งใด
สิ่งหนึ่งนั้นย่อมมีสิ่งตรงข้ามกันอยู่ในตัว หรือที่เรียกว่าเอกภาพของสิ่งตรง
ข้าม

เราอาจยกตัวอย่างความมีชีวิตกับความตาย สิ่งถูกต้องเป็นจริงและ
สิ่งที่ผิดจากความจริง เราก็จะเห็นได้ว่าในแต่ละกรณีมีเอกภาพของสิ่งตรง
ข้าม คือแต่ละสิ่งย่อมมีสิ่งที่เป็นตัวของมันเองกับสิ่งตรงข้ามกับมันอยู่ เอง
เกลส์จึงกล่าวว่า

“ในการค้นคว้า ถ้าเราใช้ความคิดไปจากจุดนี้ เราก็จะเลิกถามหา
คำตอบตายตัวและสัจจะที่คงอยู่ชั่ววันรันดร เราจะสำนึกอยู่เสมอว่า ความรู้
ที่ได้รับมานั้นย่อมมีลักษณะจำกัดวง และย่อมขึ้นอยู่กับสภาพหรือเงื่อนไข
ที่เราได้รับความรู้นั้นมา นอกจากนี้เราจะไม่ถูกอิทธิพลของความคิดเม
ตาฟิสิกส์ ที่ว่าถึงความเป็นปฏิปักษ์อันถาวร (antinomie) ระหว่างถูกกับ
ผิด หรือระหว่างดีกับเลวหรือระหว่างเหมือนกับแตกต่างกัน หรือระหว่างสิ่งที่
ต้องเป็นไปแน่ ๆ กับสิ่งที่เป็นไปได้โดยบังเอิญ ทั้งหมดนี้ไม่สามารถขจัดไป
ได้ ส่วนเรานั้นเราทราบว่าเป็นปฏิปักษ์เหล่านี้เป็นไปอย่างสัมพัทธ์และ
ทราบว่าเป็นสิ่งที่เราว่าถูกทุกวันนี้มันย่อมมีส่วนไม่ถูกแฝงอยู่ ซึ่งจะปรากฏออก

มาภายหลัง เช่นเดียวกับสิ่งที่เราว่าผิดทุกวันนี่ย่อมมีส่วนถูก ดังนั้นก่อนหน้านั้นจึงเคยได้รับการยอมรับว่าถูกมาแล้ว”

ข้อความข้างต้นชี้ให้เราเห็นว่า เราจะต้องเข้าใจวิชาวิธีอย่างไร และเอกภาพของสิ่งตรงข้ามมีความหมายที่แท้จริงอย่างไร

6. ความเข้าใจผิดที่ต้องหลีกเลี่ยง

กฎวิชาวิธีอันสำคัญยิ่งว่าด้วยความขัดแย้งนั้นต้องได้รับการอธิบายให้ถูกต้อง เพื่อมิให้เกิดความเข้าใจผิด ก่อนอื่นอย่าเข้าใจอย่างเป็นจักรกล อย่าคิดว่าในความรู้อะไรก็ตามมีทั้งจริงรวมอยู่กับไม่จริง, ถูกรวมอยู่กับผิด

ถ้าเรานำกฎนี้ไปใช้เช่นนี้ ก็เท่ากับเราเห็นกับผู้ที่กล่าวว่าในความคิดเห็นใด ๆ ก็ตามย่อมมีส่วนที่ถูกและส่วนที่ผิด ดังนั้น “ตัดส่วนที่ผิดออกไปเสีย ก็จะเหลือส่วนที่ถูก” บางกลุ่มที่อ้างตัวเองว่าเป็นผู้นิยมทฤษฎีมาร์กซ มักจะกล่าวเช่นนั้น เขาว่าทฤษฎีมาร์กซมีส่วนถูกที่ชี้ให้เห็นว่าในระบบทุนนิยมมีโรงงาน, มีบริษัทเงินทุน และธนาคารที่กำเริบธุรกิจของคนไว้ในมือ และว่าเศรษฐกิจเช่นนี้ดำเนินไปไม่ดี แต่การที่ทฤษฎีมาร์กซกล่าวถึงการต่อสู้ทางชนชั้นนั้นไม่ถูกต้อง ดังนั้นจึงตัดทฤษฎีว่าด้วยการต่อสู้ทางชนชั้นออกไป แล้วท่านจะได้ทฤษฎีที่ดี บางคนบอกว่าเอาทฤษฎีมาร์กซมาใช้ศึกษาเกี่ยวกับสังคมเป็นการถูกต้องแล้ว “แต่ทำไมต้องเอาวิชาวิธีเข้ามาปะปนด้วยเล่า ? นี่เป็นส่วนที่ผิดของทฤษฎีมาร์กซ ดังนั้นจงตัดวิชาวิธีออกไปจากทฤษฎีมาร์กซ แล้วเก็บแต่ส่วนที่เหลืออยู่ซึ่งเป็นความถูกต้องเถิด”

นี่เป็นความเข้าใจอย่างเป็นจักรกลเกี่ยวกับเอกภาพของสิ่งตรงข้าม อีกตัวอย่างหนึ่ง หลังจากปีรุตง (PRUDHON) ได้เรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยสิ่งตรงข้ามแล้ว เขาคิดว่าในแต่ละสิ่งย่อมมีดีและมีไม่ดี เมื่อเขาเห็นว่าในสังคมมีนายทุนกับชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เขาก็บอกว่าจะต้องตัดที่ไม่ดีออกไปเสีย คือชนชั้นผู้ใช้แรงงาน ดังนั้นเขาจึงคิดระบบสินเชื่อ (Credit) ซึ่งจะต้องสร้างเป็นกรรมสิทธิ์แบบแบ่งสรรปันส่วนกันเป็นส่วน ๆ กล่าวคือ

ให้ชนชั้นผู้ใช้แรงงานกลายเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยถ้วนหน้า เขาคิดว่าวิธีนี้ ก็จะทำให้มีเหลือแต่ชนชั้นนายทุน แล้วสังคมก็จะดีขึ้นด้วย

ส่วนผู้ที่เข้าใจจริง ๆ แล้วย่อมรู้ว่า เมื่อมีชนชั้นผู้ใช้แรงงานก็ย่อมมีชนชั้นนายทุน และชนชั้นนายทุนมีอยู่ก็เพราะมีชนชั้นผู้ใช้แรงงาน สิ่งตรงข้ามสองสิ่งนี้แยกออกไม่ได้ เอกภาพของสิ่งตรงข้ามนี้มีอยู่ภายในตัวและเป็นความจริง เป็นการรวมกันที่แยกออกไม่ได้ ดังนั้นการยุบสิ่งตรงข้ามด้วยการตัดส่วนหนึ่งออกไปนั้นไม่เป็นการเพียงพอ ภายในระบบสังคมที่มีรากฐานอยู่บนการกดขี่ขูดรีด แขนงอนที่สุดจะต้องมีชนชั้นที่เป็นปฏิปักษ์กันสองชนชั้น เช่น ในยุคโบราณมีนายทาสกับทาส, ในยุคกลางมีเจ้าศักดินากับข้าที่ดิน ในยุคปัจจุบันมีนายทุนกับชนชั้นผู้ใช้แรงงาน

เพื่อที่จะยกเลิกระบบทุนนิยมและเพื่อที่จะให้เป็นระบบสังคมนิยม และเพื่อที่จะให้เป็นระบบสังคมอันปราศจากชนชั้น ก็จะต้องยุบทั้งนายทุนและชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เพื่อที่จะให้มนุษย์ผู้มีอิสระเสรีได้สร้างสังคมที่เจริญทั้งทางวัตถุและทางปัญญา เพื่อดำเนินเข้าสู่ระบอบคอมมิวนิสต์เบื้องต้น โดยมีใช้เพื่อสร้างระบอบคอมมิวนิสต์อันมี **“ความเสมอภาคในความจน”** (“ความจนที่เสมอภาค”) ดังที่ฝ่ายตรงข้ามทฤษฎีมาร์กซกล่าวหาอยู่

สิ่งที่ควรระวังอย่างยิ่งคือ เวลาเราอธิบายหรือยกตัวอย่างเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยเอกภาพของสิ่งตรงข้ามนั้น เรื่องบางเรื่องเช่นภาวะแย้งของภาวะแย้ง หรือเรื่องเอกภาพของสิ่งตรงข้าม ไม่ใช่เราจะต้องพบเรื่องเหล่านี้ในทุกที่หรือตลอดไป หรือจะเอาเรื่องเหล่านี้ไปใช้อย่างจักรกล ความรู้ของเรานั้นยังจำกัด และถ้าเราขึ้นทำอย่างนั้น เราอาจจะไปสู่ทางตันได้

ข้อสำคัญคือหลักการต่อไปนี้เป็นคือ วิภาษวิธีและกฎที่เกี่ยวข้องทำให้เราต้องศึกษาสรรพสิ่งเพื่อค้นพบวิวัฒนาการและพลังต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งตรงข้ามซึ่งกำหนดวิวัฒนาการดังกล่าว ดังนั้นเราจึงต้องศึกษาถึงเอกภาพของสิ่งตรงข้ามที่มีอยู่ในตัวของสรรพสิ่งและเอกภาพของสิ่งตรงข้ามนี้แหละที่ทำให้ต้องกล่าวว่า ภาวะยืนยงนั้นมีได้เป็นภาวะยืนยงอย่างสมบูรณ์เพราะในตัวมัน

ก็ย่อมมีส่วนที่เป็นภาวะแย้งอยู่ส่วนหนึ่ง นี่คือจุดสำคัญ กล่าวคือ ก็เพราะสรรพสิ่งสรรพสิ่งมีภาวะแย้งตัวมันอยู่ภายใน มันจึงแปรเปลี่ยน ภาวะแย้งเป็นภาวะซึ่งทำหน้าที่สังเคราะห์ (Dissolvant) ถ้าไม่มีภาวะแย้ง สรรพสิ่งก็ย่อมไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในเมื่อตามความเป็นจริงสรรพสิ่งแปรเปลี่ยนดังนั้นจำเป็นที่มันต้องมีสิ่งที่มาสังเคราะห์ เราอาจยืนยันได้ล่วงหน้าว่าสิ่งนี้มีอยู่ เพราะเราได้เห็นว่าสรรพสิ่งวิวัฒน์ แต่เราไม่อาจค้นพบสิ่งที่ทำหน้าที่สังเคราะห์ได้ถ้าเราไม่ศึกษาสิ่งนั้น ๆ เองอย่างละเอียดลออ เพราะสิ่งที่ทำหน้าที่สังเคราะห์มิได้มีรูปแบบเหมือนกันเสมอไปในทุกสิ่ง

7. ผลลัพธ์ในทางปฏิบัติของวิชาวิธี

ในทางปฏิบัติ วิชาวิธีทำให้เราต้องพิจารณาสรรพสิ่งทั้งสองด้านอยู่เสมอ มิใช่พิจารณาแต่เพียงด้านเดียว คือ จะพิจารณาแต่ด้านถูกต้องโดยไม่พิจารณาด้านผิดพลาดไม่ได้ จะพิจารณาแต่ด้านความรู้และวิทยาศาสตร์โดยไม่คำนึงถึงด้านความไม่รู้ไม่ได้ ความผิดพลาดที่ใหญ่หลวงของเมตาฟิสิกส์ก็คือ พิจารณาแต่ด้านเดียว ตัดสินจากด้านเดียว ดังนั้นถ้าเราปฏิบัติผิดพลาดมาก มักจะเป็นเพราะเรามองอะไรเพียงด้านเดียวและเพราะเราใช้เหตุผลเพียงด้านเดียว

ปรัชญาจิตนิยมยืนยันว่า โลกเรานี้มีอยู่แต่จินตนาการของมนุษย์เท่านั้น เรายอมรับได้ว่าบางสิ่งบางอย่างมีอยู่แต่ในจินตนาการของคนจริง แต่ปรัชญาจิตนิยมมองเพียงด้านเดียวจึงเห็นแต่รูปแบบนี้ กล่าวคือ เห็นแต่ว่าคนคิดสิ่งต่าง ๆ เอาเองโดยไม่มีสิ่งนั้นอยู่ตามความจริง ปรัชญาสำนักนี้สรุปว่า ไม่มีสิ่งใดเลยที่อยู่นอกจินตนาการของคน การเห็นว่าคนมีจินตนาการนั้นไม่ผิด แต่การมองเห็นเพียงเท่านั้นเป็นเพราะมิได้ใช้การปฏิบัติมาเป็นเกณฑ์ตัดสิน

ส่วนวัตถุนิยมแบบเมตาฟิสิกส์ ก็ผิดเช่นกัน เพราะมองปัญหาแต่เพียงด้านเดียว เขามองจักรวาลเสมือนเป็นเครื่องจักร ทว่าเครื่องจักรมีอยู่

จริงหรือไม่ ? คำตอบคือมีจริง ถ้าถามต่อไปว่า เครื่องจักรมีบทบาทสำคัญหรือไม่ คำตอบก็คือ มี ดังนั้นวัฒนธรรมแบบเมตาฟิสิกส์จึงมองปัญหานี้ถูกต้องแล้ว แต่ผิดที่ว่ามองแต่เพียงการเคลื่อนไหวที่เป็นกลศาสตร์เท่านั้น

ตามธรรมดา เรามักจะมองปัญหาต่าง ๆ หรือคนต่าง ๆ เพียงด้านเดียว เช่น ในการพิจารณาบุคคลที่เราจะชวนมาร่วมงาน เรามักจะมองเขาแต่ในแง่ดี หรือไม่ก็แง่เสียแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งที่ถูกแล้วควรจะมองทั้งสองแง่ มิฉะนั้นเราก็ไม่อาจมีผู้ปฏิบัติงานในองค์กรจัดตั้งได้ในการปฏิบัติทางการเมือง วิธีตัดสินคนด้านเดียวนำไปสู่ลัทธิถือพวกพ้อง คือถ้าเราพบใครทำงานอยู่กับฝ่ายปฏิบัติการ เราก็ตัดสินคนนั้นโดยดูจากนายของเขาที่เป็นปฏิบัติการ ทั้ง ๆ ที่คนนั้นเป็นเพียงลูกจ้างธรรมดา ๆ ที่ขมขื่น มีความไม่พอใจ ซึ่งไม่ควรที่เราจะไปตัดสินเขาเหมือนเราตัดสินนายทุนนายจ้างใหญ่ ๆ ที่เป็นเผด็จการ เราจะพิจารณาพวกนายจ้างที่มีใช้นายทุนใหญ่โตด้วยวิธีดังกล่าวอีกก็ได้และเข้าใจเกี่ยวกับเขาว่าการที่เขาเลวเพราะเขาถูกรอบงำโดยโครงสร้างสังคม ซึ่งถ้าเขาอยู่ในสภาพของสังคมอีกอย่างหนึ่ง เขาอาจเป็นอีกอย่างหนึ่งก็ได้

ถ้าเราคำนึงถึงเอกภาพของสิ่งตรงข้าม เราก็จะพิจารณาสรรพสิ่งในหลาย ๆ ด้าน เช่น เราจะเห็นว่าคนที่เป็นปฏิริยาคนนี้เป็นปฏิริยาในด้านหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งเขาก็เป็นผู้ใช้แรงงาน ดังนั้น จึงมีความขัดแย้งอยู่ภายในตัวเขา แล้วเราก็จะค้นดูต่อไปจนพบเหตุที่ทำให้เขาเข้าเป็นสมาชิกในองค์กรฝ่ายขวา และค้นให้พบเหตุผลที่เขาไม่น่าจะเข้าไปอยู่ในองค์กรนั้นเลย ถ้าเราพิจารณาเช่นนี้เราจะตัดสินและพิจารณาปัญหาด้วยท่าทีถือพรรคถือพวกน้อยลง

ดังนั้นเพื่อดำเนินให้ตรงตามวิธีวิภาษวิธี เราจะต้องพิจารณาทุกสิ่งในทุกลงทุกมุมเท่าที่เราจะสังเกตได้

ถ้าเราจะกล่าวโดยย่อและเป็นการสรุปทฤษฎีไปในตัว เราพูดได้ว่าสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงเพราะภายในสรรพสิ่งมีความขัดแย้งภายใน (คือตัว

สรรพสิ่งเองและสิ่งที่ตรงข้ามกับมัน) สิ่งตรงข้ามขัดแย้งกัน เป็นปฏิปักษ์กัน การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นจากความเป็นปฏิปักษ์ ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงเป็น “ทางออก” (Solution) ของความเป็นปฏิปักษ์

ระบบทุนนิยมก็มีความขัดแย้งอยู่ภายใน กล่าวคือ ความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างชนชั้นผู้ใช้แรงงานกับชนชั้นนายทุน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอธิบายได้จากความเป็นปฏิปักษ์ดังกล่าว และการที่สังคมระบบทุนนิยมผันแปรไปเป็นระบบสังคมนิยม ก็คือการทำให้ความเป็นปฏิปักษ์นี้หมดไป

ที่ใดมีความขัดแย้ง ที่นั่นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหว ความขัดแย้งเป็นภาวะแย้งของภาวะยืนยง และเมื่อถึงขั้นที่ 3 ได้แก่ ภาวะแย้งของภาวะแย้ง (N'égation de la négation) ทางออกก็จะปรากฏขึ้น เพราะเมื่อถึงขณะนั้นเหตุผลของความขัดแย้งก็จะถูกขจัดไป

เราจึงพูดได้ว่า ขณะที่วิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ เช่น เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา ฯลฯ ตีความกว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะของแขนงต่าง ๆ นี้ วิชาวิธีก็ศึกษากว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงในขอบเขตกว้าง ดังที่เองเกลส์กล่าวไว้ว่า

“วิชาวิธีมิใช่อื่นใดนอกจากศาสตร์เกี่ยวกับกฎทั่วไปของการเคลื่อนไหวและการพัฒนาของธรรมชาติ ของสังคมมนุษย์และของความคิด”⁷

⁷ ฟ.เองเกลส์ : แอนตี้ดูริงก์

บทที่ห้า

กฎที่สี่ :

การเปลี่ยนแปลงจากปริมาณไปสู่คุณภาพ หรือกฎแห่งการรุดหน้าเป็นช่วงใหญ่ ๆ (การก้าวกระโดด)

ก่อนที่จะเร้าจะศึกษาถึงปัญหาการใช้หลักวิภาษวิธีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของมนุษย์ เรายังต้องศึกษากฎข้อสุดท้ายของวิภาษวิธี

เท่าที่เราศึกษามาแล้วจะช่วยให้การศึกษากฎข้อที่ 4 ของวิภาษวิธีได้ง่ายขึ้น เพราะเราได้ทราบแล้วว่า ภาวะแย้งของภาวะแย้งคืออะไร และเอกภาพของสิ่งตรงข้ามคืออะไร

เราจะใช้วิธียกตัวอย่างเช่นเคย

1. จะปฏิรูปหรือปฏิวัติ?

เมื่อพูดถึงสังคมว่าจะใช้วิธีปฏิรูปหรือปฏิวัติดี? ก็จะมีการถกเถียงกันว่าเพื่อเปลี่ยนระบบสังคมจากทุนนิยมไปเป็นสังคมนิยมนั้น เราจะบรรลุเป้าหมายนี้ด้วยการปฏิรูปติดต่อกันไปเป็นลำดับหรือจะใช้วิธีเปลี่ยนอย่างฉับพลัน ซึ่งก็คือการปฏิวัติ

เมื่อตั้งปัญหาที่ขึ้นมาแล้ว เราควรย้อนระลึกไปถึงสิ่งที่ได้ศึกษามาข้างต้น นั่นคือการแปรเปลี่ยนทุกอย่างเป็นผลมาจากการต่อสู้อย่างพลั้งที่ อยู่ตรงข้าม สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่วิวัฒน์ไปก็เพราะสิ่งนั้นมีสิ่งตรงข้ามกับมันอยู่ภายในตัวมันเอง แต่ละสิ่งย่อมประกอบขึ้นมาจากเอกภาพของสิ่งตรงข้าม เราสังเกตเห็นการต่อสู้อย่างพลั้งที่ตรงข้ามกันและเห็นการที่สิ่งหนึ่งแปรเปลี่ยนไปเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้น การแปรเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นได้อย่างไรเล่า ? นี่เป็นปัญหาใหม่ที่ เราจะต้องพิจารณา

เราอาจคิดว่าการแปรเปลี่ยนนี้ค่อยเป็นค่อยไป ประกอบด้วยการแปรเปลี่ยนเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นรุ่น ๆ เป็นขั้น ๆ เช่นหลายคน คิดว่าสังคมแปรเปลี่ยนไปที่ละเล็กละน้อย และผลจากการแปรเปลี่ยนทีละน้อยนี้แหละคือการที่สังคมระบบทุนนิยมเปลี่ยนไปเป็นระบบสังคมนิยม การแปรเปลี่ยนเล็ก ๆ น้อย ๆ คือการปฏิรูปและผลรวมของการแปรเปลี่ยนทีละขั้นจะทำให้สังคมใหม่เกิดขึ้น

นี่คือทฤษฎีที่เรียกกันว่า ทฤษฎีปฏิรูป ผู้ที่นิยมทฤษฎีนี้เรียกกันว่า นักปฏิรูป ที่เรียกดังนี้ไม่ใช่เพราะพวกนี้เรียกร้องการปฏิรูปเป็นการเพียงพอแล้ว และเมื่อปฏิรูปต่อไปเรื่อย ๆ ก็จะแปรเปลี่ยนสังคมได้โดยไม่รู้ตัว เราลองมาพิจารณาดูว่าเป็นจริงดังนั้นหรือไม่

(1) เหตุผลทางการเมือง ถ้าเราลองดูข้อเท็จจริง คือดูจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ เราจะเห็นได้ว่าที่ใดทดลองใช้ระบบปฏิรูป ที่นั่นก็ทำไม่สำเร็จ ประเทศที่สังคมทุนนิยมเปลี่ยนไป หรืออีกนัยหนึ่งระบบทุนนิยมถูกทำลายไปนั้น เราจะเห็นได้ว่ามิใช่เกิดจากการปฏิรูปมาเป็นลำดับ หากเกิดจากการปฏิวัติ

(2) เหตุผลทางประวัติศาสตร์ ปัญหาที่ว่าโดยทั่วไปสรรพสิ่งผันแปรไปโดยการเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ กล่าวคือโดยการปฏิรูปใช่หรือไม่ ?

เพื่อที่จะหาคำตอบ เราต้องดูจากข้อเท็จจริงอีกเช่นกัน คือถ้าเราพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในประวัติศาสตร์ เราจะเห็นได้ว่าไม่มีการ

เปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ชนิดไม่รู้จักและเป็นไปเรื่อย ๆ แต่มีบาง
ขณะที่การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างฉับพลันแทนที่จะเป็นอย่างค่อยเป็นค่อย
ไป

ในประวัติของสังคมมนุษย์ เหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เรารู้จักเป็นการ
เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทั้งนั้น กล่าวคือ เป็นการปฏิวัติ

แม้ผู้ที่ไม่รู้จักหลักวิชาวิวัฒนาการได้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง
ในประวัติศาสตร์ทั้ง ๆ ที่ก่อนศตวรรษที่ 17 คนคิดกันว่า “ธรรมชาติไม่ม
ีการกระโดด” และไม่ก้าวเป็นช่วงใหญ่ ๆ ที่คิดเช่นนี้เพราะคนไม่ต้องการ
เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันเกิดขึ้นมาแทรกการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็น
ค่อยไป แต่เมื่อวิทยาศาสตร์เข้ามามีบทบาทและชี้ให้เห็นจากข้อเท็จจริงว่า มี
การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน อีกทั้งการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ.
1789 ทำให้เราได้เห็นความชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะมันเป็นตัวอย่างที่ปฏิเสธไม่
ได้ที่แสดงถึงการตัดขาดจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ต่อมากันก็ได้เห็นว่าทุก
เหตุการณ์สำคัญที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่งยวดนั้น ล้วนแต่
เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทั้งที่

ตัวอย่างเช่น ประเทศ 2 ประเทศ หรือรัฐ 2 รัฐ ที่มีความสัมพันธ์
กันดี ๆ เกิดกลายเป็นความสัมพันธ์ตึงเครียดแล้วถึงขั้นเป็นศัตรูกัน แล้ว
จู่ ๆ ก็เกิดสงครามขึ้นซึ่งเป็นการตัดความสัมพันธ์อย่างขาดสะบั้นขึ้นมากลาง
คัน หรืออีกตัวอย่างหนึ่งในเยอรมันหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เผด็จการ
ฟาสซิสต์ค่อย ๆ เข้ามามีอิทธิพลแล้วอยู่มาวันหนึ่งฮิตเลอร์ก็ยึดอำนาจ อัน
ทำให้เยอรมันก้าวเข้าไปสู่ยุคประวัติศาสตร์ยุคใหม่

ทุกวันนี้ผู้ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงฉับพลันเช่นนี้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น
ได้นั้น อ้างว่าเป็นเหตุบังเอิญ เหตุบังเอิญคือสิ่งที่ไม่น่าจะเกิดขึ้น แต่ก็ได้
เกิดขึ้น

ดังนั้นพวกนี้จึงอธิบายการปฏิวัติที่มีมาในประวัติศาสตร์ของสังคม
มนุษย์ว่า “เป็นเหตุบังเอิญ” ทั้งสิ้น

บางคนอธิบายประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสเกี่ยวกับการล้มราชบัลลังก์หลุยส์ที่ 16 และการปฏิวัติว่าเป็นเพราะหลุยส์ที่ 16 อ่อนแอ เขาว่า “ถ้าหลุยส์ที่ 16 เป็นคนแข็ง การปฏิวัติก็จะไม่เกิดขึ้น” บางคนกล่าวว่า ถ้าหลุยส์ที่ 16 ไม่ฆ่าไอ้เอ็กินชาวอยู่ที่วาเรนส์(Varennes) ก็คงจะไม่ถูกจับและประวัติศาสตร์ก็จะเป็นไปอย่างที่เป็นไปแล้ว ดังนั้นเขาสรุปว่า การปฏิวัติครั้งนั้นของฝรั่งเศสเป็นเหตุบังเอิญ

ส่วนตามหลักทฤษฎีวิวัฒนาการ การปฏิวัติเป็นเรื่องจำเป็นที่เดียว จริงอยู่ การเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นมีอยู่เรื่อย ๆ แต่มันทับถมกันมากเข้า ก็กลายเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน

3. เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ขอยกตัวอย่างเรื่องน้ำถ้าเราเอาน้ำมาให้ความร้อนโดยเริ่มจากอุณหภูมิ 0 องศาเซนติเกรด แล้วทำให้น้ำนั้นมียุณหภูมิสูงขึ้นเรื่อย ๆ จาก 1 องศา, 2 องศา, 3 องศา, จนถึง 98 องศา การเปลี่ยนแปลงจะดำเนินไปเรื่อย ๆ แต่มันจะดำเนินไปเช่นนี้ไม่รู้จบกระนั้นหรือ? พอเราเพิ่มอุณหภูมิจนถึง 100 องศา ทันใดนั้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันน้ำจะกลายเป็นไอน้ำ

ทดลองกลับกัน เราลดอุณหภูมิของน้ำจาก 99 องศา จนถึง 1 องศา การเปลี่ยนแปลงก็ยังดำเนินไปแบบเรื่อย ๆ แต่มันย่อมจะไม่ดำเนินไปอย่างไม่รู้จบ พอถึง 0 องศา น้ำจะกลายเป็นน้ำแข็ง

จาก 1 องศา ถึง 99 องศา น้ำยังคงเป็นน้ำ อุณหภูมิเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลง นี่คือ “การเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ” ซึ่งตอบคำถามที่ว่า “เท่าใด ?” ได้ หมายถึง “ความร้อนของน้ำมีอุณหภูมิเท่าใด ?” แต่เมื่อกลายเป็นน้ำแข็งหรือเป็นไอน้ำ นั่นเป็น “การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ” คือการที่ลักษณะเปลี่ยนไป มันมิใช่แค่เสียแล้ว หากเป็นสิ่งอื่นคือน้ำแข็งหรือไอน้ำ

ตราบที่สิ่งใดยังไม่เปลี่ยนลักษณะ ก็จะมีแต่การเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ (เช่น น้ำที่อุณหภูมิเปลี่ยนแต่ยังคงเป็นน้ำ) แต่เมื่อสิ่งนั้นเปลี่ยนลักษณะ คือเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ

เราจึงเห็นได้ว่าวิวัฒนาการของสรรพสิ่งจะเป็นเชิงปริมาณไปอย่างไร้จบไม่ได้ เมื่อสรรพสิ่งผันแปรไปเสมอในที่สุดก็ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพขึ้น นี่เป็นกฎทั่วไป แต่เราอย่าได้ยึดถือเป็นเพียงสูตรนามธรรมเท่านั้น

ในหนังสือ “แอนตี้ดริ้งก์” ในบทที่ว่าด้วย “วิภาหวิธิ, ปริมาณ และคุณภาพ” เองเกลส์ให้ตัวอย่างมากมายอันช่วยให้เราเข้าใจดีว่าในวิทยาศาสตร์ที่ดี ชรรษชาติที่ดี เราทดลองกฎนี้ได้ซึ่งกฎดังกล่าว เองเกลส์อธิบายว่า

“เมื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณดำเนินไปถึงระดับหนึ่งก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพขึ้นมาอย่างฉับพลันทันที”⁸

ใน “สารานุกรมฝรั่งเศสเล่ม 7” วัลลง (H. WALLON) ยกตัวอย่างเพื่อประกอบคำอธิบายของเองเกลส์ดังนี้ เมื่อเด็กหัวเราะไม่หยุดจนพลังงานของระบบประสาททวิขึ้น ในที่สุดการหัวเราะก็จะกลายเป็นการร้องไห้

เราขอยกตัวอย่างที่มองเห็นกันได้งายอีกดังนี้ ผู้ที่สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นอะไรก็แล้วแต่ โดยเขาผู้นั้นจะต้องได้คะแนนเสียง 4,500 คะแนน จึงจะได้รับการเลือกตั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้แม้เขาจะได้ 4,499 คะแนน เขาก็ยังคงเป็นเพียงผู้สมัครรับเลือกตั้ง ต่อเมื่อได้คะแนนเสียงอีก 1 คะแนน จึงจะเป็นการเปลี่ยนจากเชิงปริมาณไปเป็นเชิงคุณภาพ เพราะเขาได้รับการเลือกตั้ง

กฎข้อนี้จึงชี้ทางออกให้เราว่า จะปฏิรูปหรือปฏิวัติ

⁸ พ. เองเกลส์ : แอนตี้ดริ้งก์)

นักปฏิรูปย่อมแย้งเราว่า “พวกคุณมีความต้องการในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ซึ่งต้องมีเหตุบังเอิญจึงจะเกิดขึ้น พวกคุณเป็นนักสังคมนิยมเพื่อฝัน” แต่เราก็ได้จากกฎดังกล่าวแล้วว่าใครกันแน่เพื่อฝัน การค้นคว้าปรากฏการณ์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ชี้ให้เราเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงมิใช่จะดำเนินไปอย่างเรื่อย ๆ ตรงข้าม เมื่อถึงขณะหนึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะฉับพลัน เรื่องนี้ไม่ใช่เราคิดเอาเอง แต่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและความเป็นจริงได้พิสูจน์ให้เห็นมาแล้ว

เราอาจสงสัยต่อไปว่า แล้วเรามีบทบาทอย่างไรในการเปลี่ยนแปลงฉับพลัน ?

เราจะตอบคำถามข้างต้นนี้และขยายปัญหานี้โดยนำหลักทฤษฎีวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ คือเราจะศึกษาถึงแขนงสำคัญยิ่ง ได้แก่ วัฒนนิยมประวัติศาสตร์

2. วัฒนนิยมประวัติศาสตร์

วัฒนนิยมประวัติศาสตร์คืออะไร? เมื่อเราเข้าใจทฤษฎีวิวัฒนาการแล้วก็ตอบได้ว่าคือ การใช้หลักทฤษฎีวิวัฒนาการเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์

เพื่อที่จะเข้าใจให้ถูกต้อง จำต้องกล่าวให้รัดกุมว่าวิวัฒนาการคืออะไร วิวัฒนาการหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมาในสังคม สังคมย่อมมีวิวัฒนาการ(หรือความเป็นมา) ซึ่งตลอดระยะที่ผ่านมานั้นสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างไม่ขาดสาย เราจึงเห็นได้ว่ามีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้นหลายครั้ง ดังนั้นปัญหาจึงมีว่า เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงในวิวัฒนาการของมัน เราจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นี้ได้อย่างไร ?

(1.) เราจะอธิบายวิวัฒนาการได้อย่างไร

เรามักจะตั้งคำถามกันว่า “ด้วยเหตุใดสงครามจึงเกิดขึ้นอีก ทั้ง ๆ ที่มนุษย์น่าจะดำรงชีวิตอยู่อย่างสันติ ?”

ต่อคำถามนี้ เราจะให้คำตอบที่เป็นวัตถุนิยม แต่เราลองพิจารณา คำตอบของฝ่ายอื่นดูก่อน

บาทหลวงชั้นคาร์ดินาลจะอธิบายว่า สงครามคือการที่พระเจ้าลงโทษ มนุษย์ คำตอบเช่นนี้เป็นลักษณะจิตนิยมโดยแท้ เพราะเป็นการอธิบาย เหตุการณ์โดยอาศัยพระเจ้าเป็นการอธิบายวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์โดย อ้างอิงจิต เท่ากับพูดว่าจิตสร้างและทำวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์

การพูดถึงพระเจ้าผู้บันดาล ก็เป็นคำตอบที่มีลักษณะจิตนิยม ใน หนังสือเรื่อง “การต่อสู้ของข้าพเจ้า” “Mein Kampf” ฮิตเลอร์เองก็กล่าว ว่า วิวัฒนาการเป็นผลงานของพระเจ้าผู้บันดาลและฮิตเลอร์กล่าวขอบคุณ พระเจ้าไว้ในการที่บันดาลให้เขาเกิดใกล้ชายแดนออสเตรเลีย

ทฤษฎีที่ยกให้พระเจ้าหรือพระเจ้าผู้บันดาลเป็นผู้รับผิดชอบวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์นั้นเป็นทฤษฎีสุกเอาเผากิน เพื่อแสดงว่ามนุษย์ไม่มีทาง ทำอะไรได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่สามารถต้านสงครามได้ ต้องปล่อยให้มันเกิดขึ้น

ทว่า ตามทัศนะที่เป็นวิทยาศาสตร์แล้ว เราหาเหตุผลมาสนับสนุน ทฤษฎีจิตนิยมดังกล่าวได้หรือไม่ ? เราหาข้อเท็จจริงมาพิสูจน์ได้หรือไม่ ? คำตอบคือไม่ได้

ส่วนคำตอบของฝ่ายวัตถุนิยม คือ วิวัฒนาการสังคมมนุษย์มิใช่ ผลงานของพระเจ้า แต่เป็นผลงานของมนุษย์ต่างหาก ดังนั้นมนุษย์กระทำการใด ๆ ก่อวิวัฒนาการได้และสามารถยับยั้งสงครามได้

(2) วิวัฒนาการเป็นผลงานของมนุษยชาติ

องเกลส์กล่าวว่า “มนุษย์เป็นผู้สร้างวิวัฒนาการของตนไม่ว่าจะเป็น ไปในทางใด โดยต่างคนต่างมุ่งทำไปเพื่อจุดมุ่งหมายโดยเฉพาะของตน โดย เจตนาที่จะให้เป็นไป และผลลัพธ์จากความมุ่งมั่นทั้งหลายแม้จะต่างทิศทาง กัน และจากผลสะท้อนต่าง ๆ ซึ่งมีต่อโลกภายนอกนั้นแหละที่ประกอบ เป็นวิวัฒนาการ ดังนั้นย่อมหมายถึงสิ่งที่คนหลาย ๆ คนเป็นรายบุคคลมี

ความมุ่งมั่น ความมุ่งมั่นนี้กำหนดโดยอารมณ์แรง หรือโดยการ
ไตร่ตรอง...แต่คานงัด (Levier) ที่กำหนดอารมณ์แรงหรือการไตร่ตรอง
นั้นมีลักษณะต่าง ๆ กัน เราอาจสงสัยได้อีกว่า อะไรคือสาเหตุทางวิวัฒนาการ
ที่ผันแปรไปเป็นจุดมุ่งหมายอยู่ในสมองของมนุษย์ที่กระทำการใด ๆ ลงไป”⁹

ข้อความที่เองเกลส์กล่าวข้างต้นจึงทำให้เราทราบว่ มนุษย์นั่นเองที่
กระทำการใด ๆ ไปตามความมุ่งมั่นต่าง ๆ แต่ความมุ่งมั่นต่าง ๆ นี้มิได้
มุ่งไปในทิศทางเดียวกัน ถ้าเช่นนั้น อะไรเล่าเป็นสิ่งที่กำหนดการกระทำต่าง ๆ
ของมนุษย์ ? เพราะเหตุใดเล่าความมุ่งมั่นของมนุษย์จึงไม่เป็นไปในทิศทาง
เดียวกัน ?

ผู้อยู่ฝ่ายจิตนิยมบางคนอาจยอมรับว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างวิวัฒนาการ
ของสังคมด้วยการกระทำของตน และการกระทำนี้เป็นผลมาจากความมุ่ง
มั่นของมนุษย์ กล่าวคือ ความมุ่งมั่นเป็นสิ่งกำหนดการกระทำ และความ
คิดของเราหรืออารมณ์ความรู้สึกของเราเป็นสิ่งกำหนดความมุ่งมั่นอีกที ดัง
นั้นจึงเป็นกระบวนการดังนี้ ความคิด--ความมุ่งมั่น--การกระทำ ดังนั้น
เพื่ออธิบายการกระทำฝ่ายจิตนิยมก็ย้อนรอยขึ้นไปจนถึงความคิดซึ่งเป็น
สาเหตุสำคัญที่กำหนดการกระทำ

เราจึงต้องกล่าวให้ชัดเจนเสียแต่บัดนี้ว่า การกระทำของบุคคล
สำคัญ ๆ และลัทธิต่าง ๆ นั้นเราไม่ปฏิเสธ แต่เราต้องทำความเข้าใจให้
กระจ่างว่ามีใช้กระบวนการแห่งความคิด--ความมุ่งมั่น--การกระทำที่จะมา
อธิบายปรากฏการณ์ได้ ดังที่บางคนอ้างว่า ในศตวรรษที่ 18 ดิเดโรต์
(DIDEROT) และผู้ร่วมเรียบเรียง “สารานุกรม” ช่วยกันเผยแพร่ทฤษฎี
ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจึงทำให้คนสมัยนั้นเกิดความมุ่งมั่นแล้วจึงทำการปฏิวัติ
(นอกจากนี้ยังมีการพูดกันว่าเลนินเผยแพร่ความคิดในสหภาพโซเวียต
คนโซเวียตจึงปฏิบัติตามความคิดเลนิน) แล้วเขาก็สรุปกันว่าถ้าไม่มีความ

⁹ เฟรเดอริก เองเกลส์ : ลุดวิก ฟอยเออร์บัค

คิดปฏิวัติ การปฏิวัติก็คงจะไม่เกิดขึ้น ทักษะเช่นนี้ทำให้บางคนเข้าใจไปว่า
แรงผลักดันวิวัฒนาการ ได้แก่ ความคิดของบุคคลสำคัญ ๆ ประมุข
สำคัญ ๆ ว่ากันว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้สร้างวิวัฒนาการ พวกองค์การนิยม
กษัตริย์ของฝรั่งเศสเคยมีคำขวัญว่า “กษัตริย์ 40 องค์ เป็นผู้สร้างชาติฝรั่งเศส”
เราอยากจะขอเติมให้ด้วยว่า ทั้ง ๆ ที่กษัตริย์เหล่านี้ไม่ค่อยจะมี “ความคิด
ความอ่าน” อะไรเท่าใดนัก

ผู้อยู่ฝ่ายวัตถุนิยมมีทักษะอย่างไรเกี่ยวกับปัญหานี้ ?

เราเห็นแล้วว่าวัตถุนิยมศตวรรษที่ 18 กับวัตถุนิยมสมัยใหม่มีจุด
พ้องกันมากที่สุดทีเดียว แต่วัตถุนิยมยุคก่อนใช้ทฤษฎีจิตนิยมมาอธิบายวิวัฒนาการ
ของสังคมมนุษย์

ดังนั้นทฤษฎีที่เป็นจิตนิยม ทั้งที่เป็นจิตนิยมอย่างเห็นได้ชัดและที่แฝง
มาในรูปวัตถุนิยมที่ไม่เป็นระบบนั้น ไม่สามารถอธิบายวิวัฒนาการได้เลย ถ้า
เช่นนั้นอะไรเล่าที่กระตุ้นให้เกิดการกระทำ?

เองเกลส์กล่าวว่า

“วัตถุนิยมยุคก่อนประเมินทุกอย่างจากจุดมุ่งหมายของการกระทำ จึง
แบ่งคนที่มีกรกระทำในวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ออกเป็น 2 ประเภท
คือประเภท ‘ผู้ดี’ กับประเภท ‘ไม่ใช่ผู้ดี’ และขอให้ข้อสังเกตต่อไป ว่าตาม
ธรรมดาแล้วพวก ‘ผู้ดี’ โง่ และพวก ‘ไม่ใช่ผู้ดี’ เป็นผู้ชนะ ดังนั้นวัตถุนิยม
แบบเก่าไม่ค่อยได้ให้ความรู้ในทางวิวัฒนาการแก่เราอย่างสร้างสรรค์
และเรารู้สึกว่าในด้านที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการแล้ว วัตถุนิยมแบบเก่าไม่ซื่อตรง
ต่อตนเอง เพราะไปสรุปสาเหตุอยู่เพียงแต่ว่าพลังผลักดันทางความคิดคือ
สาเหตุของการกระทำนั้นโดยไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ว่าเบื้องหลังพลังผลักดัน
ทางความคิดนั้นยังมีอะไรอีก”¹⁰

¹⁰ ฟ.เองเกลส์ : ลุดวิก ฟอยเออร์บัค)

เขาอ้างกันถึงความมุ่งมั่น ความคิด แต่เหตุใดเล่านักปรัชญาศตวรรษ
ที่ 18 จึงจำเพาะจะต้องมามีความคิดเช่นนั้น? ทั้งนี้เป็นเพราะถ้านักปรัชญา
เหล่านี้พยายามอธิบายทฤษฎีมาร์กซ (ซึ่งยังไม่เกิด) ก็คงจะไม่มีใครยอม
รับฟัง เพราะในสมัยนั้นคนยังไม่เข้าใจการเผยแพร่ความคิดเท่านั้นยังไม่เป็น
การเพียงพอ จะต้องให้เป็นที่เข้าใจด้วย ดังนั้นย่อมต้องมียุคใดยุคหนึ่งเป็น
ยุค ๆ ไปที่ยอมรับความคิดและหล่อหลอมมัน เราพูดกันอยู่เสมอว่าความ
คิดเป็นสิ่งสำคัญ หากเราต้องดูด้วยว่า ความคิดเหล่านั้นมาจากไหน

เราจะต้องค้นหาสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เราเกิดความคิดต่าง ๆ และ
ต้องค้นว่าเมื่อวิเคราะห์ถึงที่สุดแล้ว อะไรที่เป็นพลังผลักดันวิวัฒนาการของ
สังคมมนุษย์

ไม่มีสิ่งใดคงอยู่เช่นเดิม
หรือที่เดิม
หรือเหมือนเช่นเดิม
ตรงกันข้าม
ทุกสิ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง
ทุกสิ่งเป็นมาและผ่านไป
ฟ. เองทลส์